

HEIMELIJKE POLARISATIE IN NEDERLAND

OPLEIDINGSVERSCHILLEN EN VERTROUWEN IN DE
RECHTSPRAAK

SIETSKE ROMIJN

Universiteit Utrecht

Sociale Psychologie
Faculteit Sociale Wetenschappen

Heimelijke polarisatie in Nederland

Opleidingsverschillen en vertrouwen in de rechtspraak

Sietske Romijn

5570484

Masterthesis en stageverslag, 30 resp. 15 ECTS

1 Juni 2015

Sociale Psychologie

Faculteit Sociale Wetenschappen – Universiteit Utrecht

Begeleider: prof. dr. Kees van den Bos

Tweede beoordelaar: mr. drs. Liesbeth Hulst (VU)

Samenvatting

Deze maatschappij is een diplomademocratie en hebben hoogopgeleiden het voor het zeggen. Lageropgeleiden kunnen minder goed meekomen in de maatschappij en hebben minder vertrouwen in instituties. Dit vergroot de kloof tussen overheid en burgers, wat het functioneren van de overheid in de weg staat. In deze studies wordt onderzocht of eerder uitgevoerde vertrouwensonderzoeken wat betreft de rechtsstaat en rechters het juiste beeld weergeven: klopt het dat het vertrouwen in rechters onder burgers echt zo hoog is als gezegd? Of durven mensen niet eerlijk hun mening te geven, omdat de interviewer niet goed bij hen aansluit en ze het idee hebben hun mening aan te moeten passen aan de interviewer? In deze studies wordt onderzocht of mensen anders antwoorden bij verschillende interviewers, die al dan niet tot de status quo behoren, waar rechters ook toe behoren. Ook wordt het effect van het opleidingsniveau van de deelnemer bekeken. Er zijn twee studies uitgevoerd waarin een interviewermanipulatie is toegepast (al dan niet duidelijk zichtbaar). Uit deze studies blijkt dat lageropgeleiden worden beïnvloed door het voorkomen en manier van presenteren van de interviewer, zelfs bij een minimale interviewermanipulatie. Zij lijken hun mening wat betreft hun vertrouwen in rechters en de rechtsstaat positiever te maken bij een hoogopgeleide, tot de status quo behorende interviewer, dan bij een niet tot de status quo behorende, laagopgeleide interviewer. Uit deze studies blijkt dat laagopgeleiden zich meer gelijk voelen aan een laagopgeleide onderzoeker en hier ook meer persoonlijke informatie mee willen delen. Hoogopgeleide deelnemers voelen zich meer gelijk aan een hoogopgeleide, tot de status quo behorende interviewer. Wetenschappelijke en maatschappelijke implicaties van dit onderzoek worden besproken.

Er is een nieuwe sociaal-culturele scheidslijn in Nederland, een scheidslijn die niet goed te vangen is door te kijken naar klassieke politieke en sociale scheidslijnen, zoals die tussen gelovig en seculier. De klassieke scheiding tussen verschillende zuilen geldt niet meer. Er is een scheidslijn ontstaan die felle tegenstellingen betreft. Die tegenstellingen gaan verder dan een tegenstelling in belangen, maar uit zich ook in sterk uiteenlopende overtuigingen over de nationale identiteit en in verschillen in verbondenheid met het politieke systeem (Bovens, Dekker & Tiemeijer, 2014). Uit onderzoek van Bovens en Wille (2011a) komt naar voren dat we opleidingsniveau als maatstaf kunnen gebruiken om sociaal-culturele verschillen in kaart te brengen. De vraag in hoeverre er sprake is van verschillen tussen burgers op sociaal-culturele onderwerpen, is tot op grote hoogte gelijk aan de vraag in hoeverre er verschillen bestaan tussen burgers naar opleidingsniveau (Bovens e.a., 2014).

Verschil tussen hoger- en lageropgeleiden

Het verschil in opleidingsniveau vormt over het algemeen een drempel voor gemakkelijk sociaal contact tussen laag- en hoogopgeleiden. Door dit gebrek aan contact wordt de scheiding tussen die twee groepen steeds groter. Lager- en hogeropgeleiden verschillen in gevoel voor humor en culturele smaak (Bovens e.a., 2014) Hogeropgeleiden hebben de neiging om lageropgeleiden te vermijden (Bovens e.a., 2014). Hierdoor is de kloof tussen hoger- en lager opgeleiden de afgelopen jaren alleen maar groter geworden. Hogeropgeleiden hebben de neiging om zich te omringen met andere hogeropgeleiden. Hun netwerken zijn het meest homogeen, in vergelijking met lagere opleidingsniveaus. Er vindt sociale sluiting plaats onder hogeropgeleiden (Bovens e.a., 2014). De sociale netwerken van lageropgeleiden zijn niet zo ruim als, en zijn armer aan functionele hulpbronnen dan, die van hogeropgeleiden: ‘bouwvakkers kennen geen jurist, maar een jurist kent altijd wel een bouwvakker’.

Tussen hoger- en lageropgeleiden is er vaak sprake van conflictdenken: het opvatten

van de wereld als zijnde verdeeld in ‘wij’ en ‘zij’. De groep ‘wij’ wordt positief beoordeeld, de andere groep (‘zij’) wordt negatiever beoordeeld (Taylor, 1998). Het onderzoek van Bovens en collega’s (2014) noemt dat mensen die qua opleiding onderin de maatschappelijke ordening zitten, vaker aan conflictdenken doen dan mensen die bovenin deze ordening zitten. Lageropgeleiden zien veel conflict tussen opleidingsgroepen en vinden hogeropgeleiden ‘kouder’; hogeropgeleiden zien weinig conflict tussen opleidingsgroepen en vinden zichzelf vooral ‘competenter’ (Bovens e.a., 2014). Dit vergroot de kloof tussen de verschillende groepen van beide kanten, aangezien er sprake is van vooroordelen in beide kampen. Negatieve attitudes en opvattingen van leden van de niet-bevoorrechte groep (de lageropgeleiden), hebben een minder desastreuze impact op de levens van de bevoorrechte groep (de hogeropgeleiden), dan andersom (Dasgupta, 2004). Uit ditzelfde onderzoek blijkt dat leden van de groep met de hoge status (hogeropgeleiden) meer vooroordelen hebben over andere groepen dan leden uit lagere groepen.

Diplomademocratie

Onze samenleving is een diplomademocratie: hoe hoger iemands opleiding, hoe meer (politieke) invloed iemand heeft (Bovens, 2006). Hogeropgeleiden zijn in de minderheid: zo’n 30 procent van de Nederlanders is hogeropgeleid (Compendium – Voor de leefomgeving, 2015). Ondanks dat hogeropgeleiden in de minderheid zijn, wordt ons land geregeerd door hogeropgeleiden. We leven in een informatiemaatschappij, waarin kennis en informatie de belangrijkste kapitaalgoederen zijn (Bovens & Wille, 2011a). Volgens Bovens en Wille (2011a) is scholing de belangrijkste bron van feitenkennis, vaardigheden en expertise. Opleiding is een belangrijke bron van normen, waarden, motivaties en attitudes. Daarnaast geven opleidingen toegang tot, of juist uitsluitel van, specifieke posities in de maatschappij. Opleidingen zijn het toegangsbewijs voor tal van functies en beroepen die herkenbaar zijn aan specifieke symbolen, zoals kleding, taal, manieren van denken en doen (Bovens & Wille,

2011a). Als een persoon lageropgeleid is, kan hij of zij dus minder goed meekomen in de samenleving. Dit kan leiden tot sociale buitensluiting (Whitty, 2001).

Sociale buitensluiting en orde

Sociale buitensluiting zorgt voor inadequate sociale deelname, een gebrek aan sociale integratie en een gebrek aan macht (Berman & Phillips, 2000). Sociale buitensluiting belet iemand om gewoon mee te doen in een wereld die voor hun gevoel niet meer van en voor hen is. Dit knakt de menselijke waardigheid. Dat is misschien wel het pijnlijkste wat mensen kan overkomen (Slagter, 2008). Een studie uit 2003 van Eisenberger, Lieberman en Williams, toont aan dat sociale buitensluiting geassocieerd is met fysieke pijnklachten.

Silver (1994) noemt sociale buitensluiting een gevaar voor de samenleving als geheel. Dit omdat er hierbij collectieve waarden verloren gaan en het leidt tot de verwoesting van de sociale orde (Silver, 1994; Saraceno, 1997). Sociale buitensluiting laat mensen stranden in sociaal niemandsland. Dit is erg gevaarlijk voor de samenleving. Kan er zonder sociale orde handhaving zijn van de regels die gelden in de samenleving? Hebben mensen dan nog wel vertrouwen in de instituties die de samenleving leiden, zoals rechters, politie en de Tweede Kamer? Hoe meer vertrouwen een persoon heeft in instituties, hoe minder men een voorstander is van eigenrichting (Weyers & Hertogh, 2007). Hoe minder vertrouwen een persoon heeft in instituties, hoe meer kans er bestaat dat hij/zij de regels van de samenleving zal overtreden en crimineel gedrag zal vertonen (Hough, Jackson, Bradford, Myhill & Quinton, 2010). Mensen houden zich aan de wet omdat zij geloven dat de autoriteiten het recht hebben om te dicteren wat het gepaste gedrag is (Tyler & Jackson, 2014). Als mensen dit niet meer geloven omdat ze geen vertrouwen hebben in de autoriteit, is er minder kans dat zij zich aan de wetten en regels van de samenleving houden. Hoe kritischer een burger, hoe meer kans dat de kloof tussen overheid en burger vergroot wordt. Dit staat het functioneren van de overheid in de weg, evenals de succesvolle ontwikkeling en implicatie van beleid (Van

den Bos, 2011).

Onderzoek naar vertrouwen

Lageropgeleiden hebben minder vertrouwen in politieke instellingen en in hun medeburgers dan hogeropgeleiden. Lageropgeleiden hebben vaker gevoelens van sociale kwetsbaarheid, culturele onzekerheid en politieke machteloosheid (Dekker & Van der Meer, 2009). Zij hebben vaker maatschappelijk onzekere posities, en dit zorgt bij hen voor een gevoel van onbehagen. Dit, vertaald in een negatief toekomstbeeld, leidt tot meer wantrouwen onder laagopgeleiden (Elchardus & Smits, 2002). Een voldoende mate van vertrouwen (zowel institutioneel als sociaal vertrouwen) wordt als voorwaarde gezien voor een stabiele democratie (Bovens & Wille, 2011b). Volgens Hudson (2006) hangt het vertrouwen in een institutie sterk af van de kennis over en de ervaring met de betreffende institutie. Naarmate mensen meer weten over een bepaalde institutie is de kans groter dat zij het vertrouwen. De beste maatstaf van kennis hierover is het opleidingsniveau van een persoon. Het vertrouwen in instituties wordt in sterke mate bevorderd door een hoog opleidingsniveau, vooral als het gaat om gezaghebbende instituties zoals de politie en rechters (Kloosterman, 2010). Lageropgeleiden hebben over het algemeen minder kennis over, en daardoor minder vertrouwen in instituties.

In de afgelopen jaren zijn er meerdere onderzoeken uitgevoerd naar het vertrouwen van de Nederlandse burger in instituties. De resultaten van deze onderzoeken wijzen erop dat het vertrouwen van de burgers in de rechtspraak de afgelopen jaren gelijk is gebleven, of zelfs is toegenomen (Bovens & Wille, 2011b; Kloosterman, 2010; Kloosterman & Schmeets, 2010). Maar is dat wel zo? In de maatschappij is onvrede te voelen over de rechtspraak in Nederland. In de praktijk lijkt iedereen wel iets aan te merken te hebben op rechters en hun werk. Blijkbaar komt dit bij de vertrouwensonderzoeken niet goed naar voren. Misschien durven respondenten niet volledig eerlijk te zijn en voelen ze de behoefte om te reageren

‘zoals het hoort’. Hierdoor komt er geen juist beeld naar voren in de vertrouwensonderzoeken.

Invloed van de interviewer

Rechters behoren tot de gevestigde orde, de status quo. Voor de meeste laagopgeleiden behoren rechters tot hun uitgroep: ze zijn geen lid van dezelfde sociale groep als de rechters. Voor hoogopgeleiden ligt dit anders, zij zien rechters eerder als lid van hun ingroep: zij rekenen zichzelf eerder als lid van dezelfde sociale groep. Mensen delen hun sociale wereld op in groepen. Hiermee wordt er onderscheid gemaakt tussen ‘wij’ (de ingroep) en ‘zij’ (de uitgroep) (Tajfel, 1978). Mensen zien meer overeenkomsten met, en hebben over het algemeen meer positieve gevoelens voor, mensen die tot hun ingroep behoren (Castelli, Arcuri & Zogmaister, 2003; Gaertner, Dovidio, Anastasio, Bachman & Rust, 1993). Men verkiest het bekende boven het onbekende. Dat wat onbekend is (de uitgroep), wordt vaak als inferieur beschouwd (Alport, 1954). Dit komt onder meer doordat men meer contact heeft met de ingroep dan de uitgroep. Hoe meer contact er tussen mensen is, hoe positiever zij elkaar zien (Gaertner e.a., 1993; Wright, Aron, McLaughlin-Volpe & Ropp, 1997). Doordat men minder contact heeft met de leden van de uitgroep, kijkt men ook negatiever tegen hen aan.

Door middel van inter-groepscontact kunnen de vooroordelen over de andere groep worden verminderd, maar de praktijk laat zien dat het contact tussen lager- en hogeropgeleiden alleen maar vermindert. Op deze manier zullen de vooroordelen van de verschillende groepen jegens elkaar niet verminderen. Er bestaat afstand tussen leden van de ingroep en leden van de uitgroep. Door het onbegrip en de vooroordelen wordt deze afstand alleen maar groter. De verschillen tussen de ingroep en de uitgroep worden overdreven door de leden van de verschillende groepen. De overtuiging dat leden van de andere groep anderen waarden hebben dan die van de eigen groep, leidt zelfs tot bereidheid tot agressie (Sagiv & Schwartz, 1995). Omdat rechters zich over het algemeen niet in de ingroep van laagopgeleiden bevinden, zullen laagopgeleiden rechters als negatiever beoordelen dan

wanneer zij wel tot dezelfde groep behoren.

Doorgaand op eerder onderzoek van Robijn (2014) rijst hier de vraag of dit principe ook geldt bij de eerder genoemde vertrouwensonderzoeken over de rechtspraak. Geven laagopgeleiden andere antwoorden bij een interviewer waar zij zich meer gelijk aan voelen? Volgens het idee van Henrich, Heine & Norenzayan (2010), komen veel deelnemers aan wetenschappelijke onderzoeken uit dezelfde soort gemeenschappen: Westers, opgeleid, geïndustrialiseerd, rijk en democratisch. Dit kan ook gezegd worden over de interviewers of onderzoekers in de wetenschappelijke onderzoeken. Voorgaande vertrouwensonderzoeken zijn uitgevoerd door hoogopgeleide onderzoekers met een hoge sociale status, werkend bij een hoogstaand instituut. Zij staan misschien te ver af van gewone mensen en gewone mensen kunnen zich hier dan niet mee identificeren. Als men de interviewer aanpast aan het publiek, komen er misschien andere resultaten uit het vertrouwensonderzoek. Worden mensen beïnvloed door het uiterlijk en de maatschappelijke status van de interviewer, en laten ze zich daardoor leiden bij het hun antwoorden? Speelt het opleidingsniveau van de respondent hierbij een rol? Wijzen de antwoorden dan uit dat laagopgeleiden minder vertrouwen hebben in de rechtspraak dan blijkt uit de tot nu toe uitgevoerde vertrouwensonderzoeken, of is het vertrouwen onder laagopgeleiden dan nog steeds zo hoog? Deze vragen vormen de basis voor de huidige studie.

Huidige studie

De huidige studie richt zich op het vertrouwen van burgers in de rechtsstaat. De rechtsstaat wordt opgevat als de staatsvorm die de overheid aan het recht bindt door grondrechten te erkennen, voor het overheidsoptreden een grondslag in de wet te verlangen, een machtenscheiding tussen wetgever, bestuur en rechter tot stand te brengen, en de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht te garanderen” (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2002). In de huidige studie wordt vertrouwen in de rechtsstaat

geoperationaliseerd als vertrouwen in de rechtspraak. Vertrouwen in de rechtspraak is een facet van het algemeen vertrouwen van burgers in de samenleving (Weyers & Hertogh, 2007).

De huidige studie borduurt verder op de resultaten uit het afstudeeronderzoek van Robijn (2014). In de huidige studie, een kwantitatief veldexperiment, wordt het effect van het voorkomen van de interviewer op de antwoorden van de deelnemers aangaande hun mening over de rechtspraak nagegaan. Ook wordt de rol onderzocht van het opleidingsniveau van de deelnemer op de gegeven antwoorden bij de verschillende interviewers. Hiernaast wordt in deze studie de mate van gelijkens nagegaan die deelnemers ervaren met de verschillende interviewers. Hiermee wordt de sociale afstand gemeten die mensen ervaren tot de interviewer. Sociale afstand is de mate van acceptatie die leden van een groep bereid zijn te geven aan leden van een andere groep (Park, 1924). Hiermee is het een dimensie van bereidheid tot sociaal contact. Ook wordt de samenhang nagegaan tussen de mate van ervaren gelijkens, en de door de deelnemers gegeven antwoorden. In deze studie worden de twee uitgangscodities, de interviewers Marie-Claire en Inge die behoren tot de status quo, afgezet tegen de conditie van de interviewer Priscilla, die niet tot de status quo behoort. In de twee status quo-codities, Marie-Claire en Inge, doen zowel het voorkomen van de interviewer als het briefhoofd en het introductiepraatje van de vragenlijst officieel aan. In de Priscilla-coditie is dit niet het geval. In de Priscilla-coditie probeert de interviewer duidelijk uit te stralen niet tot de status quo te behoren.

Men zou in deze studie kunnen verwachten dat lageropgeleiden, geïnterviewd door de niet tot de status quo behorende interviewer, zich negatiever durven uitspreken over rechters dan lageropgeleiden geïnterviewd door de twee interviewers die wel tot de status quo behoren. Dit omdat lageropgeleiden bij de tot de status quo behorende interviewers het idee hebben zich te moeten conformeren aan de opvattingen van de status quo en men het idee heeft dat de status quo positief denkt over rechters. Men kan daarnaast verwachten dat

lageropgeleiden zich meer gelijk voelen aan de niet tot de status quo behorende interviewer, dan aan de andere twee interviewers. Dit omdat ze zich meer met haar zullen identificeren en mensen zich meer gelijk voelen aan iemand die tot hun sociale groep behoort (Castelli e.a., 2003; Gaertner e.a., 1993). Voor hoogopgeleiden kan men verwachten dat dit andersom is. Zij zullen zich meer gelijk voelen aan de interviewers die behoren tot de status quo. Gebaseerd op eerder onderzoek van Bovens en collega's (2014) kan men verwachten dat laagopgeleiden negatiever zijn in hun oordeel over rechters dan middelbaar- en hogeropgeleiden.

Studie 1

Method

Onderzoeksdeelnemers en onderzoeksontwerp

Voor dit onderzoek zijn er verschillende doelgroepen gekozen. Als hoofddoelgroep is er gekozen voor 'de Nederlander' in het algemeen, waarin er drie groepen kunnen worden onderscheiden: laagopgeleiden (lagere school, LBO/MAVO, MBO1 en de AVO-onderbouw), middelbaar opgeleiden (mensen met als afgeronde opleiding HAVO, VWO en MBO 2-4) en hoogopgeleiden (HBO en universiteit). De indeling van laag-, middelbaar-, en hoogopgeleiden is conform de indeling van het Centraal Bureau voor Statistiek. Er deden 143 deelnemers mee aan het onderzoek. Elke deelnemer is meegenomen in de analyses, al heeft niet iedereen elke vraag van de vragenlijst beantwoord en dus zijn niet in elke analyse alle 143 deelnemers betrokken. Van deze 143 mensen waren er 68 mannen en 75 vrouwen. Het aantal mannen en vrouwen in dit onderzoek was dus ongeveer gelijk verdeeld: 47.6 procent man tegenover 52.4 procent vrouw. De leeftijden van deelnemers varieerde van 16 tot en met 74 jaar. De gemiddelde leeftijd was 37.36 met een standaarddeviatie van 15.19 jaar. Het opleidingsniveau van de deelnemers liep nogal uiteen, wat zorgt voor een gevarieerde steekproef. De onderzoeksdeelnemers konden qua 'hoogst genoten opleiding' kiezen uit 9 categorieën: 1: lagere school (1 deelnemer), 2: LBO/MAVO (24 deelnemers), 3:

MBO1/AVO-onderbouw (16 deelnemers), 4: HAVO (18 deelnemers), 5: VWO (10 deelnemers), 6: MBO 2-4 (17 deelnemers), 7: HBO (27 deelnemers), 8: universiteit (26 deelnemers) en 9: Overig (1 deelnemer). Dit betekent dat er 41 laagopgeleiden (lagere school, LBO/MAVO, MBO1 en AVO-onderbouw), 45 middelbaar opgeleiden (HAVO, VWO en MBO 2-4) en 53 hoogopgeleiden (HBO en universiteit) meededen aan het onderzoek. De modale opleiding van de deelnemer was het VWO. Drie deelnemers hebben hun opleidingsniveau niet ingevuld.

Het onderzoek telde twee onafhankelijke variabelen: interviewer en opleidingsniveau. Bij interviewer ging het om het soort interviewer dat de deelnemer de vragenlijst afnam: behoorde de interviewer wel of niet tot de ingroep van de onderzoeksdeelnemer? De deelnemers zijn op willekeurige wijze verdeeld over deze conditie. De interviews zijn afgenomen door dezelfde interviewer. In een derde van de interviews deed zij zich voor als Marie-Claire, een rechtenstudent van de Universiteit Leiden, in een derde van de interviews deed zij zich voor als Inge, een psychologiestudent aan de Universiteit van Leiden, en in een derde als Priscilla, een student aan het ROC Leiden, waar zij ‘maatschappelijke dienstverlening’ studeerde. Er is naar gestreefd om het aantal deelnemers per interviewer ongeveer gelijk te houden. Dit heeft erin geresulteerd dat de interviewer als Marie-Claire deelnemers een vragenlijst heeft afgenomen, als Inge 47 en als Priscilla 48 deelnemers een vragenlijst heeft afgenomen. Naast de onafhankelijke variabele interviewer telde deze studie nog de onafhankelijke variabele opleidingsniveau. Hier ging het om het opleidingsniveau van de deelnemer. De onafhankelijke variabelen hadden elk drie niveaus en dat maakte het onderzoek een 3 (opleidingsniveau: laag, midden of hoog) x 3 (interviewer: Priscilla, Inge of Marie-Claire) design. Het was een between-subjects design. Het onderzoek telde meerdere afhankelijke variabelen, waarvan een overzicht gevonden kan worden in Bijlage 1.

Procedure

In dit onderzoek is er een interviewermanipulatie toegepast, wat ervoor zorgde dat er drie verschillende interviewers waren, genaamd Marie-Claire, Inge en Priscilla. Deze drie verschillende interviewers hadden alle drie verschillende kleding aan, en hadden daarmee allemaal een ander voorkomen. De onderzoeksdeelnemers zijn geworven door hen als Marie-Claire, Inge of Priscilla aan te spreken op straat en hun te vragen of ze mee wilden doen aan dit onderzoek. De interviewer-manipulatie bepaalde in welke conditie een proefpersoon terecht kwam. Per dag was er één interviewerconditie aan de beurt en de deelnemers werden dus gemanipuleerd door het soort interviewer dat ze tegenover zich hadden. Tijdens het werven van proefpersonen is er gelet op de man-/vrouwverhouding in het onderzoek. Er is zo geprobeerd om evenveel mannen als vrouwen te werven. Er is niet specifiek gelet op het verwachte opleidingsniveau van de deelnemer of zijn/haar leeftijd.

Er is op verschillende plekken geworven, namelijk op Utrecht Centraal Station en Station Leiden Centraal. Deelname aan het onderzoek was vrijwillig en anoniem. Dit werd deelnemers voorafgaande aan hun deelname aan het onderzoek ook verteld. Per soort interviewer (Priscilla, Inge of Marie-Claire) werd er een verschillend script aangehouden om mensen aan te spreken. Deze verschillende scripts waren onderdeel van de interviewermanipulatie. De scripts zijn te vinden in Bijlage 2. De introductieteksten van de verschillende vragenlijsten kwamen zowel qua inhoud als taalgebruik overeen met de voorkomens en scripts van Marie-Claire, Inge of Priscilla. Deze introductieteksten verschilden dus per conditie. De verschillende introductieteksten voor deze studie zijn te vinden in Bijlage 3.

Marie-Claire studeerde rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Leiden. Ze zag er formeel uit en voutsvoeyerde de mensen die ze aansprak. Ook in de vragenlijst zelf werden de deelnemers met 'u' aangesproken. Dit paste bij het voorkomen dat we Marie-Claire wilden

meegeven. Ze droeg een nette rok, een witte blouse en een zwart jasje, weinig make-up en kleine pareloorbellen. Een foto van het uiterlijk van Marie-Claire is te vinden in Bijlage 4, Figuur 8. De naam Marie-Claire past bij het heersende stereotype over hoogopgeleiden en daarom is hiervoor gekozen. Marie-Claire vertelde onderzoeksdeelnemers dat ze zelf rechten studeerde aan de universiteit van Leiden. Ook vertelde ze dat ze veel interesse had in het rechtssysteem en rechters, en dat ze juristen in de familie heeft. Dit om zo een sterke link te leggen tussen Marie-Claire en de klasse ‘rechters’ en de status quo. Elke pagina van de vragenlijst in deze conditie bevatte het logo van de Universiteit Leiden, evenals het logo van het Montaigne Centrum Utrecht. Dit om de vragenlijst gewichtig te doen overkomen.

Inge was een psychologiestudent aan de Universiteit Leiden. Zij was meer neutraal gekleed. Ze droeg een spijkerbroek, een neutrale trui en laarsjes. Een foto van het uiterlijk van Inge kan worden gevonden in Bijlage 4, Figuur 9. De naam Inge wordt niet per se geassocieerd met hoog-of laagopgeleid. Inge voursvoeyerde onderzoeksdeelnemers. Ook in de vragenlijst werden de deelnemers gevoursvoeyerd. Ze interviewde mensen voor een onderzoek van de universiteit. Zelf had ze niets met rechters te maken en ze studeerde psychologie. Hoewel Inge nog steeds een link had met de universiteit, was de link met rechters en de status quo geminimaliseerd om een meer neutrale conditie te krijgen. Ook bij de Inge-conditie bevatte elke pagina van de vragenlijst een logo van de Universiteit Leiden en het Montaigne Centrum Utrecht. Dit om de condities zo veel mogelijk gelijk te houden. Er is voor gekozen om de vragenlijsten van Inge en Marie-Claire precies hetzelfde te houden, niet alleen qua inhoud maar ook qua vormgeving (logo's van Universiteit Leiden en Montaigne Centrum Utrecht).

De derde interviewerconditie was de Priscilla-conditie. Priscilla deed de opleiding ‘maatschappelijke dienstverlening’ aan het ROC te Leiden en was dus zelf laagopgeleid. Ook tutoyeerde zij de onderzoeksdeelnemers, zowel mondeling, als schriftelijk in de vragenlijst.

Dit om meer een gevoel van gelijkheid te creëren en de afstand tussen interviewer en onderzoeksdeelnemer te verkleinen. Het tutoyeren paste ook bij het voorkomen dat we Priscilla wilde meegeven. De foto van hoe Priscilla gekleed ging, is te vinden in Bijlage 4, Figuur 10. Haar voorkomen was conform de vooroordelen over laagopgeleiden en ‘Priscilla’s’: Uggs, spijkerbroek, sportjack, veel make-up, grote oorringen en een grote ketting om haar nek. De naam wordt ook meer geassocieerd met laagopgeleiden. Bij de Priscilla-conditie werd de deelnemers duidelijk gemaakt dat de interviewer zelf niks met rechters of het rechtssysteem te maken had. Er werd verteld dat Priscilla dit werven van mensen deed voor een docent van school. Rechters kunnen worden gezien als lid van de ‘status quo’ en in de Priscilla-conditie werd geprobeerd duidelijk te maken dat Priscilla niet tot de status-quo behoorde. Ook bevatte de vragenlijst geen logo’s, ook niet van een ROC.

Als mensen mee wilden werken aan het onderzoek werd hen een vragenlijst en pen gegeven, met uitleg volgens het bijpassende script. Er werd de deelnemers van tevoren niets verteld over het doel van het onderzoek. Er werd de deelnemers van tevoren alleen verteld dat de vragenlijst over ‘rechters in Nederland’ zou gaan. Het invullen van de vragenlijst duurde zo’n vijf minuten en de meeste mensen hebben de lijst zittend aan een tafeltje, wachtend op de trein of op een bekende, ingevuld. De inhoud van de vragen van de vragenlijst verschilde niet per conditie. Wat wel verschilde was de manier waarop mensen in de vragenlijst werden aangesproken. De manier van aanspreken paste bij de verschillende interviewers. Na het invullen van de vragenlijst vond er niet automatisch een debriefing plaats: deelnemers konden hier zelf voor kiezen door wel of niet hun emailadres in te vullen aan het eind van de vragenlijst. Tijdens het invullen van de vragenlijst bleef de interviewer bij de deelnemer in de buurt staan. De interviewer bleef op voldoende afstand om de deelnemer de vragenlijst zonder druk en anoniem te laten invullen.

Materiaal

Er werd deelnemers verteld dat de vragenlijst gaat over ‘rechters in Nederland en het Nederlandse rechtssysteem: wat vinden mensen daar nou van?’. Er werd deelnemers gevraagd hun mening te geven. De letterlijk gesproken tekst om mensen mee aan te spreken is als Bijlage 2 bij dit verslag te vinden. Het uiterlijk en het verhaal van de verschillende interviewers werd aangepast per conditie. Deze twee dingen waren constant per interviewerconditie.

De voor dit onderzoek samengestelde vragenlijst zelf bestond uit vijf onderdelen. Deel 1 bestond uit 23 stellingen over rechters in Nederland en het Nederlandse rechtssysteem. De vragen behandelden thema’s als integriteit van rechters, vertrouwen in rechters en het rechtssysteem en persoonlijke gevoelens over Nederlandse rechters. Omdat dit onderzoek voortborduurde op eerder gedaan onderzoek door Robijn (2014), is dit deel van de vragenlijst overgenomen uit haar onderzoek. In het huidig onderzoek is de zelfontwikkelde vraag ‘Ik denk dat Nederlandse rechters teveel aan zichzelf denken’ toegevoegd. Dit is gedaan op basis van opmerkingen van deelnemers uit het onderzoek van Robijn (2014). De items van dit gedeelte van de vragenlijst zijn beantwoord op een zevenpuntsschaal, lopend van 1 (*helemaal niet*) tot 7 (*helemaal wel*). Een overzicht van de vragen is te vinden in de bijgevoegde vragenlijst in Bijlage 4.

Op basis van uitgevoerde betrouwbaarheidstoetsen zijn er zes schalen gemaakt van de afhankelijke variabelen: *Vertrouwen in de Rechtsstaat*, *Positiviteit*, *Negativiteit*, *Rechters en Gewone Mensen*, *Zelfingenomenheid* en *Gebreken van Rechters*. Ook is er apart naar het item ‘Nederlandse rechters komen op voor dingen die ik belangrijk vind’ gekeken. *Vertrouwen in de Rechtsstaat* geeft weer hoeveel vertrouwen deelnemers hebben in de rechters en het rechtssysteem. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer vertrouwen een persoon had in Nederlandse rechters en het rechtssysteem ($\alpha = .93$). De schaal omvatte de items: 1) Ik heb

vertrouwen in Nederlandse rechtssysteem, 2) Ik heb het gevoel dat Nederlandse rechters te vertrouwen zijn, 3) Ik vertrouw erop dat Nederlandse rechters hun werk goed doen, 4) Ik vertrouw erop dat Nederlandse rechters oprecht met taken omgaan, en 5) Ik vertrouw erop dat Nederlandse rechters eerlijke beslissingen nemen.

De schaal *Positiviteit* bestond uit drie items: 1) Ik ben blij met de rechters in Nederland, 2) Ik ben gelukkig met de rechters in Nederland en 3) Ik ben positief over de rechters in Nederland. Hoe hoger hier de score, hoe positiever onderzoeksdeelnemers waren over de rechters en hoe positiever hun gevoel over hen ($\alpha = .92$).

Negativiteit omvatte de volgende drie items: 1) Ik ben wel eens boos over de rechters in Nederland, 2) Ik ben wel eens kwaad over de rechters in Nederland en 3) Ik ben wel eens woedend over de rechters in Nederland. Hier gold het omgekeerde: hoe hoger de score, hoe minder positieve gevoelens men had over rechters ($\alpha = .92$).

De schaal *Rechters en Gewone Mensen* bestond uit drie items: 1) De Nederlandse rechters beschermen de rechten van gewone mensen, 2) De Nederlandse rechters begrijpen de problemen van gewone mensen, en 3) Nederlandse rechters begrijpen wat gewone mensen belangrijk vinden. Hoe hoger de score op deze variabele, hoe meer deelnemers vonden dat de rechters gewone mensen en hun problemen begrijpen en beschermen ($\alpha = .88$).

De schaal *Zelfingenomenheid* gaf weer of mensen vonden dat rechters arrogant zijn en zich verheven voelen boven andere mensen. Hoe hoger de score, hoe negatiever het oordeel van de deelnemers ($\alpha = .86$). De schaal bestond uit de volgende vier afhankelijke variabelen: 1) Ik vind Nederlandse rechters arrogant, 2) Ik denk dat Nederlandse rechters zich verheven voelen boven gewone mensen, 3) Ik denk dat Nederlandse rechters teveel aan zichzelf denken, en 4) Ik denk dat er afstand is tussen mij en de Nederlandse rechters.

Tot slot is er nog de schaal *Gebreken van Rechters*, die mat hoe tevreden mensen zijn over de beslissingen die rechters maken. Deze schaal is gebaseerd op de items: 1)

Nederlandse rechters delen te lage straffen uit, 2) Nederlandse rechters laten teveel criminelen lopen, 3) Nederlandse rechters houden te weinig rekening met de belangen van het slachtoffer en 4) Nederlandse rechters maken teveel fouten. Hoe hoger deze score, hoe minder men aangaf tevreden te zijn over het werk van rechters ($\alpha = .87$). Al deze vragen van de zes schalen zijn beantwoord op een zevenpuntsschaal, lopend van 1 (*helemaal niet*) tot 7 (*helemaal wel*).

Deel twee van de vragenlijst bestond uit vier vragen over persoonlijke ervaringen met rechters. Hiervan is er één vraag gebruikt voor statistische analyse: ‘Met welk rapportcijfer beoordeelt u de Nederlandse rechters?’ Deze vraag is beantwoord met een cijfer van 1 tot en met 10. Het overzicht van deze vier vragen uit deel twee van de vragenlijst bevindt zich in Bijlage 4.

Deel drie van de vragenlijst was The Inclusion of Other In the Self Schaal (IOS), ontwikkeld door Aron, Aron en Smollan (1992). Bij dit onderdeel dienden de onderzoeksdeelnemers aan te geven hoeveel afstand ze voelden tot de interviewer. Deze vraag moest worden beantwoord op een zevenpuntsschaal, lopend van 1 (*helemaal wel*) tot 7 (*helemaal niet*). Deze vraag is gehercodeerd: score 1 werd score 7, score 2 werd score 6, enzovoorts. Dit zorgde ervoor dat deze vraag samen kon worden genomen met de items: (1) Ik herken iets van mijzelf in de interviewster, 2) Ik denk dat er overeenkomsten zijn tussen de interviewster en mij, en 3) Ik denk dat de interviewster mij begrijpt). Deze vragen zijn beantwoord op een zevenpuntsschaal, lopend van 1 (*helemaal niet*) tot 7 (*helemaal wel*). Van deze vier vragen is de afhankelijke variabele *Gelijkenis* gemaakt. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe minder afstand deelnemers voelden tot de interviewer en hoe meer ze zich gelijk aan haar voelden ($\alpha = .88$).

Deel vier van de vragenlijst bestond uit de eerste tien vragen van de Self Disclosure Index, ontwikkeld door Miller, Berg en Archer (1983). Op deze schaal konden deelnemers

aangeven hoeveel informatie ze zouden willen delen met de interviewer. Deze vragen moesten worden beantwoord op een zevenpuntsschaal, lopend van 1 (*helemaal niet*), tot 7 (*helemaal wel*). Van deze tien vragen is de schaal *Informatie Delen met de Interviewer* gemaakt, welke een betrouwbaarheid heeft van $\alpha = .95$. Hoe hoger de score op deze afhankelijke variabele, hoe meer mensen wilden delen met de interviewer.

Het laatste deel van de vragenlijst bestond uit zelfbedachte vragen, te beantwoorden op de eerder genoemde zevenpuntsschaal. Van deze vragen zijn twee schalen gemaakt: *Eigen Mening gegeven Tijdens Vragenlijst* en *Invullen Vragenlijst*. *Eigen Mening gegeven Tijdens Vragenlijst* omvatte de volgende vijf items: 1) Ik heb het achterste van mijn tong laten zien, 2) Ik heb gezegd hoe ik echt denk over rechters, 3) Mijn antwoorden laten zien wat ik echt vind van rechters, 4) Mijn antwoorden geven goed weer hoe ik denk over rechters, en 5) Ik heb mijn eigen mening gegeven tijdens het invullen van de vragenlijst. Deze schaal is gemaakt om erachter proberen te komen of mensen zich er bewust van zijn dat ze hun antwoorden aanpassen aan het soort interviewer dat ze tegenover zich hebben. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer mensen ervan overtuigd waren dat ze compleet zichzelf waren tijdens het invullen van de vragenlijst ($\alpha = .89$). De andere schaal uit dit gedeelte van de vragenlijst is *Invullen Vragenlijst* en bestond uit 3 items: 1) De aanwezigheid van de interviewster heeft beïnvloed hoe ik deze vragenlijst heb ingevuld, 2) Als de vragen waren gesteld door een rechter, had ik anders geantwoord op de vragenlijst, 3) Als ik de vragenlijst op internet zou hebben ingevuld, zou ik de vragen anders hebben beantwoord. Deze variabele gaat erover hoe mensen aankijken tegen de manier waarop ze de vragenlijst hebben ingevuld. De betrouwbaarheid van deze schaal is $\alpha = .80$. Dit geeft aan dat hoe hoger de score is op deze schaal, hoe meer een persoon het idee heeft dat hij of zij zich heeft laten beïnvloeden door extrinsieke invloeden.

Ter afsluiting van de vragenlijst werden de deelnemers gevraagd naar hun geslacht,

leeftijd, opleidingsniveau, hoe graag ze zich wilden blijven ontwikkelen en hoeveel juristen ze hadden in hun vrienden- en kennissenkring. Voor de deelnemers die op de hoogte wilden blijven van het onderzoek en de resultaten was er de mogelijkheid om hun emailadres te noteren. Ook was er de mogelijkheid om op- of aanmerkingen over het onderzoek op te schrijven.

Resultaten

De bevindingen zijn beschreven in twee verschillende delen. Ten eerste volgt hieronder een beschrijving van de analyses uitgevoerd met betrekking tot de afhankelijke variabele *Rechters en Gewone Mensen*: rechters begrijpen gewone mensen en hun problemen. Ten tweede is hetzelfde gedaan voor de afhankelijke variabele *Gelijkenis*: hoeveel afstand voelen deelnemers tot de interviewer en herkennen ze iets van zichzelf in haar? Op deze twee variabelen zijn de belangrijkste effecten gevonden, en daarom zijn de resultaten van deze variabelen hieronder besproken. De overige resultaten worden besproken in Bijlage 5. Locatie van afname (Utrecht Centraal Station of Leiden Centraal Station) had geen noemenswaardig effect op de gegeven antwoorden bij de afhankelijke variabelen *Rechters en Gewone Mensen* en *Gelijkenis*.

Rechters en Gewone Mensen

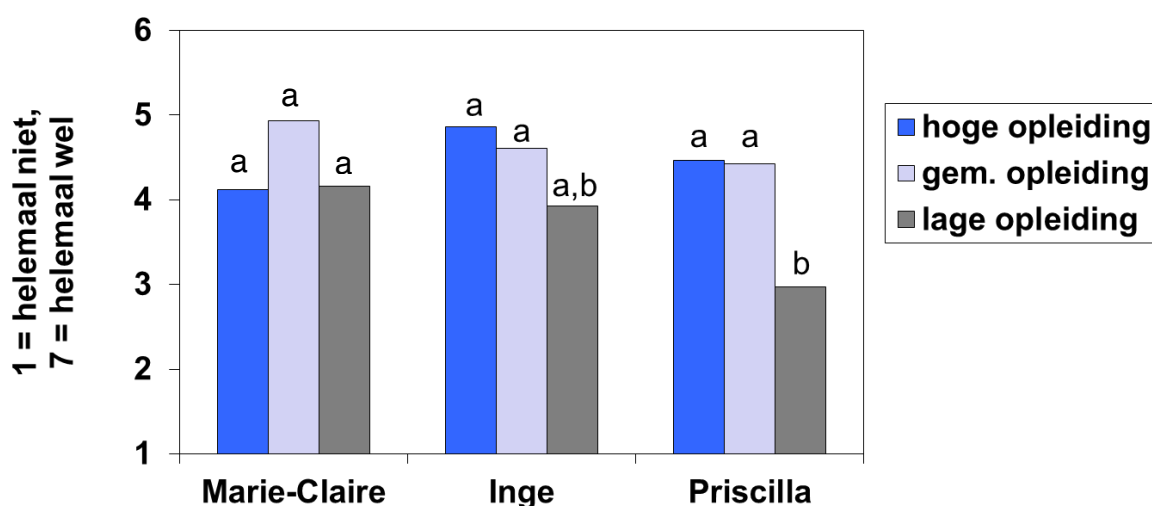
Uit een 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewermanipulatie: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyse op de variabele *Rechters en Gewone Mensen* kwam een significant hoofdeffect van interviewer, $F(2, 127) = 3.13, p < .05, \eta_p^2 = .05$. Dit betekent dat het soort interviewer (Priscilla, Inge of Marie-Claire) beïnvloed heeft hoe deelnemers hebben geantwoord op deze variabele. Er is een post-hoc Tukey B test uitgevoerd, waarin er is getoetst of de drie verschillende interviewercondities significant van elkaar verschilden. Hieruit bleek dat de antwoorden gegeven bij Priscilla, significant verschilden van die gegeven bij Inge. De antwoorden gegeven bij Marie-Claire verschillen niet significant van die gegeven

bij Priscilla of bij Inge. De laagste antwoorden werden gegeven bij Priscilla ($M = 4.08$, $SD = 1.29$). Gemiddeld werden de hoogste antwoorden op deze afhankelijke variabele gegeven bij Inge ($M = 4.66$, $SD = .84$). De antwoorden gegeven bij Marie-Claire ($M = 4.26$, $SD = 1.08$) bevinden zich hier tussenin. In Figuur 1 is een overzicht te vinden van de effecten van interviewer en opleidingsniveau op de afhankelijke variabele *Rechters en Gewone Mensen*. In deze figuur is goed te zien dat laagopgeleiden een lager antwoord geven dan middelbaar opgeleiden. Ook is goed zichtbaar dat de antwoorden van laagopgeleiden verschillen per interviewer, en het laagst zijn bij Priscilla.

Uit de hierboven genoemde 3 x 3 variantieanalyse kwam ook een significant hoofdeffect van opleidingsniveau, $F(2, 127) = 8.56$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .12$. Dit betekent dat iemands opleidingsniveau beïnvloedde hoe hij of zij op deze variabele reageerde. Door middel van een post-hoc Tukey B toets is getest of de drie opleidingsniveaus significant van elkaar verschilden op deze variabele. De toets wijst uit dat er twee verschillende groepen zijn te onderscheiden: laagopgeleiden en hoog- en middelbaar opgeleiden. Dit betekent dat laagopgeleiden een significant lager antwoord hebben gegeven dan de hoog- en middelbaar opgeleiden. Er is geen significant verschil gevonden tussen hoog- en middelbaar opgeleiden. Bij deze schaal hebben laagopgeleiden het minst van alle opleidingsniveaus aangegeven dat gewone mensen en hun problemen begrepen worden door rechters ($M = 3.76$, $SD = 1.13$). Middelbaar opgeleiden scoorden het hoogst op deze variabele ($M = 4.61$, $SD = .97$). Hoogopgeleiden scoorden net iets lager dan middelbaar opgeleiden ($M = 4.57$, $SD = 1.02$) op de variabele *Rechters en Gewone Mensen*.

Naast deze hoofdeffecten is er een significant interactie-effect gevonden van opleidingsniveau en interviewer, $F(4, 127) = 2.62$, $p < .04$, $\eta_p^2 = .08$. Dit betekent dat bij deze afhankelijke variabele interviewer en opleidingsniveau elkaar beïnvloeden en dat het effect van bijvoorbeeld opleidingsniveau op *Rechters en Gewone Mensen* varieert naargelang het

soort interviewer een deelnemer tegenover zich heeft. Er is een post-hoc Tukey B toets uitgevoerd, waarin de negen cellen van het onderzoeksontwerp tegen elkaar af zijn gezet. Hieruit kwam naar voren dat laagopgeleiden bij Priscilla een significant lager antwoord geven dan middelbaar- of hoogopgeleiden, bij welke interviewer ook ($M = 2.97$, $SD = .85$). Alleen de antwoorden gegeven door laagopgeleiden bij Inge ($M = 3.93$, $SD = .28$) verschillen niet significant van de antwoorden gegeven bij Priscilla. In Figuur 1 is goed het interactie-effect terug te zien: laagopgeleiden geven een significant lager antwoord bij Priscilla dan bij Marie-Claire ($M = 4.16$, $SD = 1.18$).

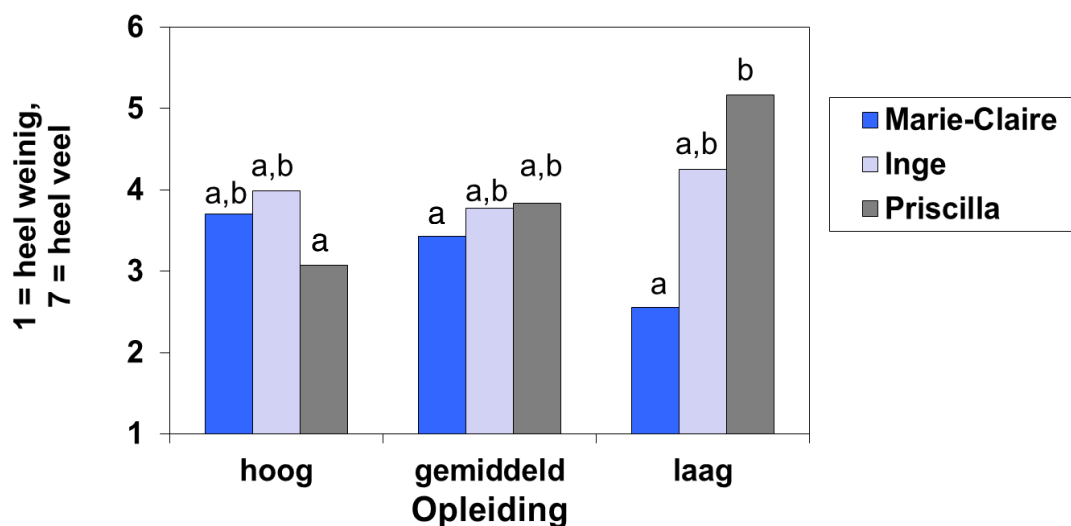
Figuur 1. Overzicht van afhankelijke variabele *Rechtens en Gewone Mensen* bij laag-, middelbaar- en hoogopgeleiden, vragen gesteld door Marie-Claire, Inge en Priscilla.

Gelijkenis

Uit een 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewermanipulatie: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyse werd een hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 117) = 4.32$, $p < .02$, $\eta_p^2 = .07$. Dit betekent dat deelnemers anders op deze vraag hebben geantwoord bij de verschillende interviewers. Het maakte dus uit wie deelnemers tegenover zich hadden, hoe zeer verbonden ze zich met die persoon voelden. Een post-hoc Tukey B toets, waarin er is getoetst of de drie verschillende interviewercondities van elkaar

verschillen, laat zien dat er twee verschillende groepen zijn in *Gelijkenis*: Marie-Claire en Priscilla & Inge. Mensen voelden de minste gelijkenis en de meeste afstand bij Marie-Claire ($M = 3.02$, $SD = 1.39$). Deelnemers voelden zich meer verbonden en minder afstand bij Priscilla ($M = 3.88$, $SD = 1.46$) en bij Inge ($M = 3.95$, $SD = 1.40$). Dit verschil is significant. Dit betekent dat deelnemers zich het meest gelijk achtten aan Priscilla en Inge. Daarmee wordt aangetoond dat er anders tegen Marie-Claire aangekeken wordt dan tegen Priscilla en Inge. Dit is een significant verschil. Mensen voelen significant meer afstand en minder overeenkomsten bij Marie-Claire dan bij Priscilla of Inge. De antwoorden op Priscilla en Inge liggen dichtbij elkaar op deze variabele. Er zit geen statistisch significant verschil in hoeveel afstand en hoeveel overeenkomsten mensen zagen met Priscilla of met Inge.

Opleidingsniveau op zichzelf maakt geen verschil bij het antwoorden op deze vraag, aangezien er bij deze afhankelijke variabele geen hoofdeffect gevonden is van opleidingsniveau, $F(2, 117) = .80$, $p > .40$, $\eta_p^2 = .01$. Wel werd er een interactie-effect gevonden, $F(4, 117) = 5.71$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .16$. Ook hier is er dus een samenspel van interviewer en opleidingsniveau. In een post-hoc Tukey B toets zijn de negen cellen van het onderzoeksontwerp tegen elkaar afgezet. In Figuur 2 is een overzichtelijke weergave van deze variabele te zien. Deze figuur geeft weer dat laagopgeleiden meer gelijkenis zien bij Priscilla, en veel minder bij Inge en Marie-Claire. Dit verschil tussen Marie-Claire en Priscilla is significant bij laagopgeleiden. Dit patroon is andersom voor hoogopgeleiden: zij voelen zich het meest gelijk aan Marie-Claire en het minst aan Priscilla. Dit komt overeen met de verwachtingen: men voelt zich meer gelijk aan iemand van de ingroep. Voor laagopgeleiden is de ingroep Priscilla, voor hoogopgeleiden is dat Marie-Claire of Inge.

Figuur 2. Overzicht van afhankelijke variabele *Gelijkheid* bij laag-, middelbaar- en hoogopgeleiden, vragen gesteld door Marie-Claire, Inge en Priscilla.

Discussie Studie 1

Uit deze studie komt naar voren dat als je mensen vraagt naar hun mening of rechters gewone mensen en hun problemen begrijpen, het uitmaakt als wat voor soort interviewer je dit vraagt. Het soort interviewer beïnvloedt namelijk in welke mate mensen vinden dat rechters gewone mensen begrijpen. Bij Priscilla geven de mensen het laagste antwoord, bij Inge het hoogste. Dit wijst erop dat als de interviewer tot de status quo behoort en hoogopgeleid is, mensen duidelijk geneigd zijn hoger op te geven over rechters dan wanneer de interviewer niet tot de status quo behoort. Hier zou rekening mee moeten worden gehouden bij het doen van onderzoek of het afnemen van enquêtes.

Ook opleidingsniveau van de deelnemer speelt een rol bij de mening van mensen of rechters gewone mensen en hun problemen begrijpen. Laagopgeleiden geven lagere antwoorden dan middelbaar- en hogeropgeleiden. Dit klopt met de verwachting: laagopgeleiden zijn op dit vlak negatiever over rechters dan middelbaar- of hoogopgeleiden. Ook toont deze studie aan dat er hier een samenspel is van het soort interviewer die de vraag stelt, en het opleidingsniveau van de deelnemer. Zo geven laagopgeleiden een lager antwoord

bij Priscilla dan bij Marie-Claire. Dit komt overeen met de verwachting. Ook dit wijst erop dat men er goed over na moet denken wat voor soort interviewer men gebruikt bij het doen van onderzoek, omdat dit bij voorbaat al de antwoorden kan beïnvloeden.

Het blijkt dat mensen niet bij elke interviewer evenveel gelijkheid voelen. Er wordt minder gelijkheid ervaren bij Marie-Claire dan bij Inge of Priscilla. Ook blijkt uit deze studie dat er ook hier een samenspel is van het soort interviewer en het opleidingsniveau van de deelnemer. Laagopgeleiden voelen zich meer gelijk aan Priscilla dan aan Marie-Claire. Voor hoogopgeleiden is dit andersom. Dit is volgens verwachting.

Studie 2

Deze studie probeerde de resultaten uit Studie 1 te verduidelijken en te verdiepen. Het onderzoeksontwerp van de huidige studie was grotendeels hetzelfde als die van Studie 1. De huidige studie was wel een uitgeklede versie van Studie 1. Zo was de interviewermanipulatie aangepast: de uiterlijke verschillen tussen de verschillende interviewers zijn verwijderd. Dit om te kijken of de resultaten uit Studie 1 op deze manier nogmaals worden gevonden. De verwachting was dat deze verandering ervoor zorgt dat de effecten gevonden in Studie 1, zouden verzwakken of zelfs verdwijnen. In deze studie werden de deelnemers nog wel per interviewer verschillend aangesproken, al was dit nu alleen schriftelijk en niet meer mondeling. De verwachting was dat de resultaten gedupliceerd werden, maar dat de effecten veel zwakker zouden zijn. De verwachting was dat veel deelnemers het voorwoord in elk geval vlug zouden scannen op nuttige informatie. Hierdoor zouden veel deelnemers wel iets van de interviewermanipulatie meekrijgen. Aangezien niet elke deelnemer alles zou lezen, zouden de effecten om deze reden wel zwakker zijn dan in Studie 1. De rest van de huidige studie was identiek aan Studie 1.

Method

Onderzoeksdeelnemers en onderzoeksontwerp

Studie 2 was een vervolg op Studie 1 en ging verder in dezelfde geest. Studie 2 is bedoeld om de resultaten van Studie 1 beter te kunnen duiden. Ook bij Studie 2 is ervoor gekozen om ons te richten op ‘de Nederlander’ als hoofddoelgroep. Er is weer onderscheid gemaakt tussen drie verschillende opleidingsgroepen: laagopgeleiden (lagere school, LBO/MAVO, MBO1 en de AVO-onderbouw), middelbaar opgeleiden (HAVO, VWO en MBO 2-4) en hoogopgeleiden (HBO en universiteit). De indeling van laag- middelbaar- en hoogopgeleiden is conform de indeling van het Centraal Bureau voor Statistiek. Er deden 150 personen mee aan Studie 2. Niet elke persoon is meegenomen in de uitgevoerde statistische analyses. De mensen die op een bepaalde vraag meer dan 3 standaarddeviaties hoger of lager scoorden dan het gemiddelde, zijn niet meegenomen bij de statistische verwerking van die variabele.

Van de 150 personen die meededen aan het onderzoek waren er 63 mannen en 87 vrouwen. De leeftijd van de deelnemers liep van 17 tot en met 85 jaar. Drie deelnemers hebben hun leeftijd niet ingevuld. De gemiddelde leeftijd was 33.28, met een standaarddeviatie van 17.49 jaar. Het opleidingsniveau van de deelnemers liep erg uiteen, wat zorgde voor een gevarieerde steekproef. De verdeling van de hoogst genoten opleiding was als volgt: lagere school (2 deelnemers), LBO/MAVO (18 deelnemers), MBO1/AVO-onderbouw (25 deelnemers), HAVO (19 deelnemers), VWO (14 deelnemers), MBO 2-4 (13 deelnemers), HBO (33 deelnemers) en universiteit (26 deelnemers). Dit betekent dat er 45 laagopgeleiden, 46 middelbaar opgeleiden en 59 hoogopgeleiden meededen aan het onderzoek. De modale opleiding in deze studie was het VWO. Alle deelnemers hadden hun opleidingsniveau ingevuld.

Studie 2 telde twee onafhankelijke variabelen: interviewer en opleidingsniveau. Zowel

Marie-Claire, Inge en Priscilla hebben bij 50 personen de vragenlijst afgenomen. Daarnaast was er de onafhankelijke variabele opleidingsniveau. De onafhankelijke variabelen hadden elk drie niveaus en dat maakte het een 3 (opleidingsniveau: laag, midden of hoog) x 3 (interviewer: Priscilla, Inge of Marie-Claire) design. Ook Studie 2 was een between-subjects design. Het overzicht van de aangepaste afhankelijke variabelen van Studie 2 kan worden gevonden in Bijlage 7.

Procedure

Net als in Studie 1, is er een interviewermanipulatie toegepast in deze studie. Deze verschilde wel van de interviewermanipulatie in Studie 1. Er werd tijdens het hele onderzoek één outfit gedragen. Het voorkomen van de interviewer verschilde dus niet over de verschillende condities. Een foto van het uiterlijk van de interviewer in deze studie is te vinden in Bijlage 6, Figuur 11. De interviewer-manipulatie bestond uit de per conditie verschillende vragenlijsten met verschillende voorwoorden. De vragenlijst bevatte wel of geen logo's van Universiteit Leiden en het Montaigne Centrum Utrecht, afhankelijk van het soort interviewer. Bij Marie-Claire en Inge had de vragenlijst een officiële uitstraling door de aanwezige logo's. Deze ontbraken op de vragenlijst van Priscilla. Elke vragenlijst had een eigen voorwoord en introductietekst, die verschilden per conditie. In het voorwoord werd per conditie uitgelegd wie de interviewer was, welke opleiding ze deed en waarom ze dit onderzoek deed. Deze introductieverhalen waren hetzelfde als in Studie 1. Het voorwoord van de vragenlijst en de introductietekst kwamen zowel qua inhoud als taalgebruik overeen met de imago's die we Marie-Claire, Inge en Priscilla wilden meegeven. De deelnemers in de vragenlijst van Marie-Claire werden gevouwsvoeerd, net als bij Inge. Bij Priscilla werden deelnemers getutoyeerd. Een letterlijke weergave van de verschillende voorwoorden en introductieteksten is te vinden in Bijlage 7. In deze studie werden de deelnemers geworven op Utrecht Centraal Station.

Wat in de huidige Studie verschilde van Studie 1, is dat de drie verschillende interviewers nu niet meer verschilden in hun kleding en voorkomen. Ook werden deelnemers niet meer verschillend aangesproken door de interviewer. De interviewer sprak elke mogelijke deelnemer op dezelfde manier aan, volgens hetzelfde script. Dit verschilt met Studie 1. In de huidige studie kregen de deelnemers geen mondelinge introductie waarin de interviewer vertelde wie ze was en waarom ze dit onderzoek deed. Deze introductie was in de huidige studie schriftelijk. Deze introductie stond aan het begin van de uitgereikte vragenlijst. Deelnemers hadden in de huidige studie de keuze om die introductietekst te lezen of niet. Ze konden er ook voor kiezen om direct te beginnen met het invullen van de vragenlijst. Dit verschilde met Studie 1, waarin elke deelnemer het introductiepraatje aangehoord heeft. In deze studie wist de onderzoeker ook niet van tevoren welke interviewer ze was: Marie-Claire, Inge of Priscilla. Dit om vooringenomenheid bij de interviewer te voorkomen. Dit was een verschil met Studie 1. De deelnemers zijn geworven door hen aan te spreken op Utrecht Centraal Station. Er werd elke deelnemer van tevoren verteld dat deelname aan het onderzoek vrijwillig en anoniem was. De interviewer was zelf blind voor de condities. De in te vullen vragenlijst zat in een envelop, en werd ook als zodanig uitgedeeld aan deelnemers. De interviewer was niet meer één soort interviewer per dag. De vragenlijst die de proefpersoon invulde, bepaalde de interviewerconditie waarin hij of zij terecht kwam. Tijdens het werven van deelnemers is geprobeerd de man-/vrouwverhouding ongeveer gelijk te houden. Ook is tijdens het werven gelet op het opleidingsniveau van de deelnemer, al is die van tevoren moeilijk in te schatten. Er is bij het werven niet specifiek gelet op de leeftijd van de deelnemer.

Van tevoren was de deelnemers nog niet verteld wie de interviewer was of waarom ze dit onderzoek uitvoerde. In het voorwoord van de vragenlijst konden de deelnemers lezen wie de interviewer was en waarom ze het onderzoek deed. Hiermee is geprobeerd te duiden of de

resultaten uit Studie 1 zouden kunnen liggen aan de mondelinge presentatie van de verschillende interviewers. Hiernaast had de interviewer hetzelfde voorkomen in elke conditie. Dit om te kijken of het voorkomen van de interviewer de effecten uit Studie 1 (gedeeltelijk) zouden kunnen verklaren. De inhoud van de vragenlijsten verschilde niet over de verschillende condities. Het verdere verloop van het onderzoek kwam overeen met Studie 1.

Materiaal

De vragenlijst van dit onderzoek bestond grotendeels uit dezelfde vragen als in Studie 1. De vragenlijst begon met de 23 stellingen over rechters in Nederland en het Nederlandse rechtssysteem. Dit komt overeen met Studie 1. Deze vragen dienden beantwoord te worden op een zevenpuntsschaal, lopend van 1 (*helemaal niet*) tot 7 (*helemaal wel*). In deel 1 van deze studie zijn dezelfde zes schalen gebruikt als in Studie 1. Deze schalen zijn: *Vertrouwen in de Rechtsstaat*, *Positiviteit*, *Negativiteit*, *Rechters en Gewone Mensen*, *Zelfingenomenheid* en *Gebreken van rechters*. De schalen bevatten dezelfde items als in Studie 1 en zijn op dezelfde manier gemeten. Ook in de huidige Studie is apart naar de items ‘Nederlandse rechters komen op voor dingen die ik belangrijk vind’ en ‘*Rapportcijfer Rechter*’ gekeken.

De schaal *Vertrouwen in de Rechtsstaat* had in deze studie een betrouwbaarheid van $\alpha = .95$ en de afhankelijke variabele *Positiviteit* van $\alpha = .93$. Voor de schaal *Negativiteit* gold ook in deze studie: hoe hoger de score op deze schaal, hoe minder positief de deelnemer was over rechters ($\alpha = .93$). De schaal *Rechters en Gewone Mensen* had in deze studie een betrouwbaarheid van $\alpha = .84$. Dan was er de schaal *Zelfingenomenheid*, met een betrouwbaarheid van $\alpha = .88$. Als laatste was er in deel 1 van de vragenlijst de schaal *Gebreken van Rechters*, welke een betrouwbaarheid had van $\alpha = .86$. Al deze vragen van de zes schalen zijn beantwoord op een zevenpuntsschaal: van 1 (*helemaal niet*) tot 7 (*helemaal wel*).

Deel 2 van de vragenlijst begon met de vraag ‘Wat vindt u van/waaraan denkt u aan bij Nederlandse rechters?’. De daarop volgende vraag ‘Met welk rapportcijfer beoordeelt u de Nederlandse rechters?’, moest worden beantwoord met een cijfer van 1 tot en met 10. Daarnaast werd de deelnemer gevraagd de volgende drie vragen te beantwoorden op een zevenpuntsschaal, lopend van 1 (*helemaal niet*) tot 7 (*helemaal wel*): ‘Ik neem vragenlijsten serieuzer als ze van een bekend bedrijf of instituut zijn’, ‘Ik heb rechters/juristen in mijn kennissenkring’ en ‘Ik houd ervan om mezelf te blijven ontwikkelen’. Deze vragen zijn zelf ontwikkeld.

Deel drie van de vragenlijst was hetzelfde als in Studie 1 en is onderdeel van de onafhankelijke variabele *Gelijkenis*. Deze variabele omvatte dezelfde items en is op dezelfde manier gemeten als in Studie 1. De betrouwbaarheid van deze schaal was hier $\alpha = .92$. Ook deel vier van de vragenlijst omvatte dezelfde vragen als in Studie 1. Van deze items is de schaal *Informatie Delen met de Interviewer* gemaakt, met een betrouwbaarheid van $\alpha = .95$. Ook deze variabele is op dezelfde manier gemeten als in Studie 1. Het einde van de vragenlijst bevatte dezelfde vragen als in Studie 1 (naam, opleidingsniveau, enzovoorts). Een overzicht van alle vragen uit de vragenlijst van deze studie is te vinden in Bijlage 7.

Resultaten

Hieronder zijn de resultaten weer in twee delen besproken. In de eerste plaats zijn de uitgevoerde statistische analyses van de afhankelijke variabele *Rechters en Gewone Mensen* besproken. Deze schaal geeft aan in hoeverre de deelnemers hebben aangegeven dat Nederlandse rechters gewone mensen en hun problemen begrijpen. Daarna zijn de resultaten besproken van de afhankelijke variabele *Gelijkenis*, welke aangeeft hoeveel afstand de deelnemers tot de interviewer voelen en hoeveel ze denken overeen te komen met de interviewer. Op deze twee variabelen zijn de belangrijkste effecten gevonden, en daarom zijn de resultaten van deze variabelen hier besproken. De overige resultaten zijn besproken in

Bijlage 8.

Rechters en Gewone Mensen

Een 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewermanipulatie: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyse liet een marginaal hoofdeffect zien van interviewer, $F(2, 132) = 2.45, p < .1, \eta_p^2 = .04$. De antwoorden gegeven bij Marie-Claire ($M = 4.76, SD = .85$), Inge ($M = 4.41, SD = 1.05$) en Priscilla ($M = 4.45, SD = 1.02$) verschilden dus wel van elkaar, al zijn de verschillen marginaal significant. In een post-hoc Tukey B toets, waarin er is getoetst of de drie verschillende interviewercondities significant van elkaar verschilden, werd geen verschil gevonden tussen de verschillende interviewers.

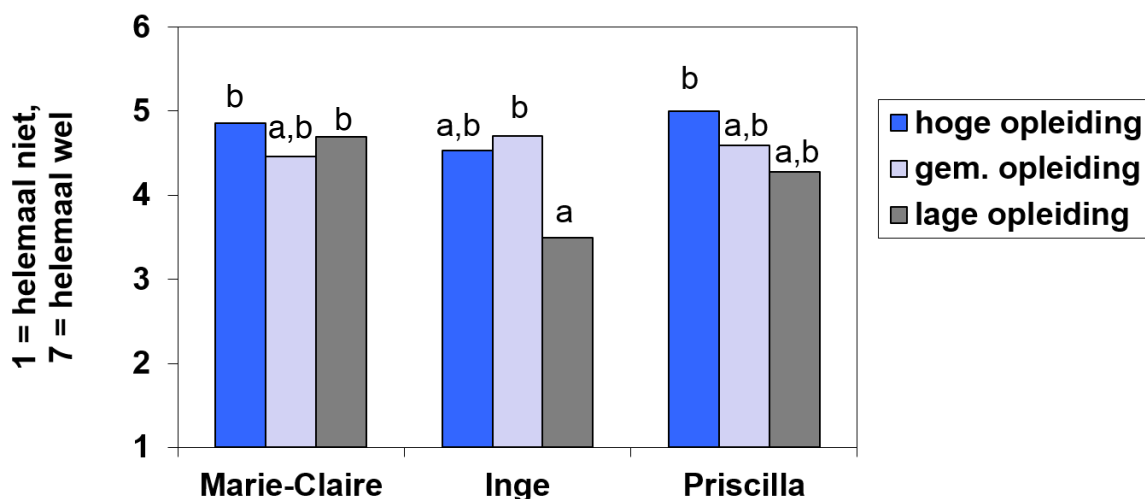
Een 3 x 3 variantieanalyse liet een hoofdeffect zien van opleidingsniveau, $F(2, 132) = 8.35, p < .01, \eta_p^2 = .11$. In een post-hoc Tukey B toets is getest of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschilden op deze variabele. De uitkomst van deze toets wees erop dat laagopgeleiden ($M = 4.06, SD = 1.14$) een lager antwoord hebben gegeven dan hoogopgeleiden ($M = 4.54, SD = .88$) en middelbaar opgeleiden ($M = 4.67, SD = .81$). Dit verschil tussen laagopgeleiden en de andere twee opleidingsniveaus was statistisch significant.

Laagopgeleiden hebben minder dan middelbaar- en hoogopgeleiden het idee dat rechters gewone mensen en hun problemen begrijpen.

Hiernaast werd er een marginaal interactie-effect gevonden, $F(4, 132) = 2.19, p < .08, \eta_p^2 = .06$. Een post-hoc Tukey B toets liet zien dat de laagste antwoorden werden gegeven bij Inge, en dat deze antwoorden werden gegeven door laagopgeleiden ($M = 3.48, SD = 1.16$). De hoogste antwoorden bij deze variabele zijn gegeven door hoogopgeleiden. Zij gaven deze hoge scores voor rechters en hun begrip voor gewone mensen bij de interviewer Priscilla ($M = 5.00, SD = .73$). Deze twee gemiddelde antwoorden verschillen significant van elkaar. De post-hoc Tukey B toets, waarmee getest is of de negen cellen van het onderzoeksontwerp van elkaar verschilden, liet zien dat de hier gegeven antwoorden het hoogst zijn bij Marie-Claire

en Inge, of de mensen met een middelbaar tot hoog opleidingsniveau.¹ In Figuur 3, die hieronder te vinden is, is een overzicht te zien van de variabele *Rechters en Gewone Mensen*. In deze figuur is te zien dat laagopgeleiden een significant lager antwoord gaven bij Inge dan bij Marie-Claire. In Studie 2 zijn er op de schaal *Rechters en Gewone Mensen* dus dezelfde effecten te zien als in Studie 1. De effecten zijn in de huidige studie zwakker dan in Studie 1 en dit sluit geheel aan bij de verwachtingen.

¹ Het inspecteren van Cook's (1977) afstand-meting in deze analyse (Cohen, Cohen, West, & Aiken, 2003), onthulde dat 5 van de 146 deelnemers van Studie 2 die bij deze afhankelijke variabele zijn meegenomen in de analyse, een afstand-score vertoonde van meer dan 3 standaarddeviaties boven het gemiddelde. Deze 5 deelnemers (3.40 % van het aantal deelnemers meegenomen in de analyse) zijn niet meegenomen in de statistische analyse bij de afhankelijke variabele *Rechters en Gewone Mensen*. Vier andere deelnemers waren vanwege ontbrekende data al uitgesloten van statistische analyse bij deze afhankelijke variabele. Dit zorgde ervoor dat er in totaal 141 deelnemers overbleven, met 46-48 deelnemers voor elk soort interviewer. Alhoewel de antwoorden van op zijn minst sommige van de buitengesloten deelnemers verschilde van wat er verwacht werd, zorgde het meenemen van hun antwoorden voor een slechts marginaal significant hoofdeffect van interviewer, $F(2, 137) = 2.58, p < .09, \eta_p^2 = .04$. Wel werd er een significant hoofdeffect van opleidingsniveau gevonden, $F(2, 137) = 4.62, p < .02, \eta_p^2 = .06$. Het interactie-effect was niet statistisch significant, $F(4, 137) = 1.75, p > .14, \eta_p^2 = .05$.

Figuur 3. Overzicht van de afhankelijke variabele *Rechtens en Gewone Mensen* bij laag-, middelbaar- en hoogopgeleiden, vragen gesteld door Marie-Claire, Inge en Priscilla.

Gelijkenis

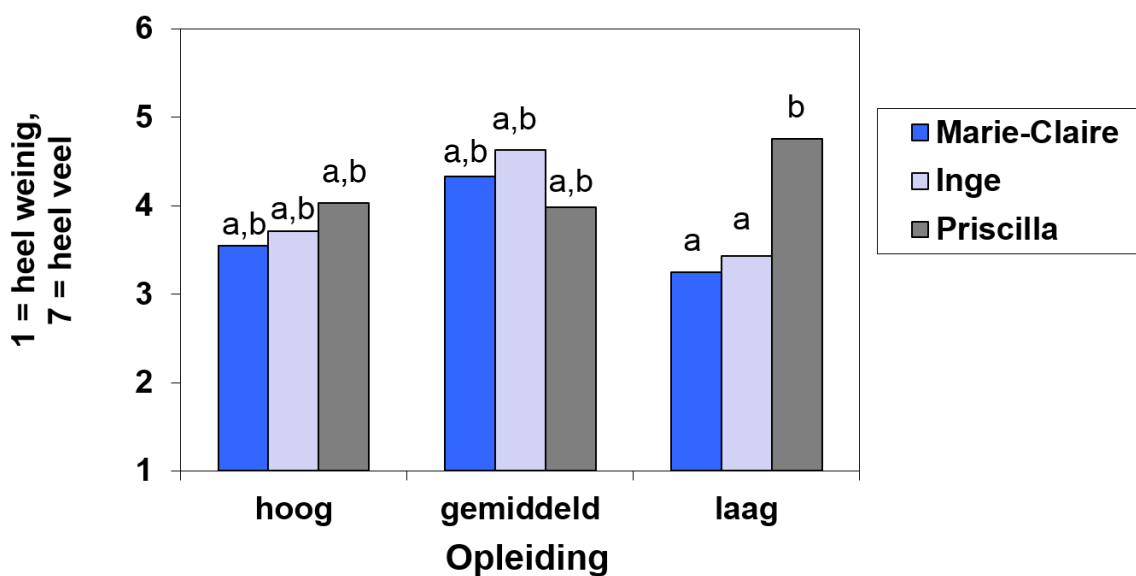
De 3 x 3 variantieanalyse liet een significant hoofdeffect zien van opleidingsniveau, $F(2, 118) = 3.58, p < .05, \eta_p^2 = .06$. Hoogopgeleiden scoorden, gemiddeld over alle interviewercondities, het laagst op deze variabele ($M = 3.68, SD = 1.13$). Middelbaar opgeleiden scoorden het hoogst ($M = 4.35, SD = 1.00$). Door middel van een post-hoc Tukey B is gekeken of de drie opleidingsniveaus significant van elkaar verschilden op deze variabele. De toets wees uit dat dit verschil tussen hoog- en middelbaar opgeleiden, statistisch significant is. De Tukey B toets heeft hier 2 groepen onderscheiden: hoogopgeleiden en laagopgeleiden, en laagopgeleiden en middelbaar opgeleiden. Laagopgeleiden verschilden niet significant van zowel hoog- als middelbaar opgeleiden op deze variabele ($M = 4.07, SD = 1.16$). Het significante verschil tussen hoog- en middelbaar opgeleiden liet zien dat hoogopgeleiden significant minder gelijkenis ervoeren met de interviewer (welke dan ook) dan middelbaar opgeleiden. Bij deze variabele maakte het dus uit of de deelnemer hoog-, middelbaar- of laagopgeleid was. Er werd geen significant hoofdeffect gevonden van

interviewer, $F(2, 118) = 1.43, p > .24, \eta_p^2 = .02$.

Er werd een significant interactie-effect gevonden, $F(4, 118) = 3.61, p < .02, \eta_p^2 = .11$.

De onafhankelijke variabelen interviewer en opleidingsniveau samen hadden een effect bij deze afhankelijke variabele. Door middel van een post-hoc Tukey B toets is getest of de negen cellen van het onderzoeksontwerp van elkaar verschilden. Uit deze toets kwam naar voren dat dit ervaren verschil in afstand tussen Marie-Claire en Inge en tussen Priscilla statistisch significant was bij laagopgeleiden. Laagopgeleiden geïnterviewd door Inge hadden de laagste score op deze variabele ($M = 3.43, SD = .97$), samen met laagopgeleiden geïnterviewd door Marie-Claire ($M = 3.48, SD = .86$). Het hoogste antwoord op deze variabele werd gegeven door laagopgeleiden, geïnterviewd door Priscilla ($M = 4.76, SD = 1.05$). Dit verschil was statistisch significant. Dit betekent dat laagopgeleiden significant meer gelijkenis voelden bij Priscilla, dan bij de andere twee interviewers. Een overzichtelijke weergave hiervan is te zien in Figuur 4, welke hieronder te vinden is. In deze figuur is goed te zien dat laagopgeleiden minder afstand voelden tot Priscilla dan tot Marie-Claire en Inge.²

² Het inspecteren van Cook's (1977) afstand-meting in deze analyse (Cohen, Cohen, West, & Aiken, 2003), onthulde dat 4 van de 131 deelnemers van Studie 2 die bij deze afhankelijke variabele zijn meegenomen in de analyse, een afstand-score vertoonde van meer dan 3 standaarddeviaties boven het gemiddelde. Deze 4 deelnemers (3.05 % van het aantal deelnemers meegenomen in de analyse) zijn niet meegenomen in de statistische analyse bij de afhankelijke variabele *Gelijkenis*. 19 Andere deelnemers waren vanwege ontbrekende data al uitgesloten van statistische analyse bij deze afhankelijke variabele. Dit zorgde ervoor dat er in totaal 127 deelnemers overbleven, met 38-45 deelnemers voor elk soort interviewer. Alhoewel de antwoorden van op zijn minst sommige van de buitengesloten deelnemers verschilden van wat er verwacht werd, zorgde het meenemen van hun antwoorden voor een slechts marginaal significant hoofdeffect van interviewer, $F(2, 122) = 2.38, p < .1, \eta_p^2 = .04$. Ook het hoofdeffect van opleidingsniveau was marginaal significant, $F(2, 122) = 2.80, p < .07, \eta_p^2 = .04$. Het interactie-effect was statistisch significant, $F(4, 122) = 3.34, p < .02, \eta_p^2 = .10$.

Figuur 4. Overzicht van afhankelijke variabele *Gelijkheid* bij laag-, middelbaar- en hoogopgeleiden, vragen gesteld door Marie-Claire, Inge en Priscilla.

Discussie Studie 2

Op de vraag of rechters gewone mensen en hun problemen begrijpen, gaven laagopgeleiden lagere antwoorden dan middelbaar- en hoogopgeleiden. Dit is volgens verwachting. Ook in deze studie waren laagopgeleiden negatiever over rechters dan middelbaar- en hoogopgeleiden. De mensen gaven bij Marie-Claire en Inge het meest aan dat rechters gewone mensen en hun problemen begrijpen. De antwoorden waren het laagst bij Priscilla, de niet tot de status quo behorende interviewer. Dit is volgens verwachting. Laagopgeleiden gaven een significant lager antwoord bij Inge dan bij Marie-Claire. In deze studie worden dezelfde, doch zwakkere, effecten gevonden als in Studie 1. Dit komt overeen met de verwachtingen.

Bij de variabele *Gelijkheid* voelden hoogopgeleiden minder gelijkheid dan middelbaar opgeleiden, bij welke interviewer dan ook. Ook hier is er een samenspel tussen het soort interviewer en het opleidingsniveau van de deelnemer. Laagopgeleiden ervoeren meer gelijkheid tot iemand die niet tot de status quo behoorde (Priscilla), dan tot een interviewer die

hier wel toe behoorde.

Algemene discussie en conclusie

Doel en verwachtingen van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is om na te gaan of het klopt wat vertrouwensonderzoeken zeggen: heeft de Nederlandse bevolking echt zoveel vertrouwen in de rechtspraak als gezegd? Of vermindert deze mate van vertrouwen als de vragen gesteld worden door een ander soort interviewer, een interviewer waar 'de gewone man' zich mee kan identificeren? Het doel van het onderzoek is om na te gaan of deelnemers zich laten beïnvloeden door de maatschappelijke status van de interviewer. Welke antwoorden geven mensen als de vragen gesteld worden door een interviewer die duidelijk niet tot de status quo behoort, geen binding heeft met rechters, die laagopgeleid is en die geen officieel aandoende vragenlijst heeft? Verschillen deze antwoorden van de antwoorden gegeven bij een interviewer die duidelijk wel tot de status quo behoort, die een sterke band heeft met de rechtspraak en die een officieel aandoende vragenlijst heeft? Ook worden deze twee interviewers vergeleken met een meer neutrale interviewer: wel hoogopgeleid, maar geen duidelijke binding met de rechtspraak. Ook is het doel van het onderzoek te kijken naar de (mogelijke) rol van opleidingsniveau van de deelnemer, op de gegeven antwoorden. Ook wordt er getest aan welke interviewer deelnemers zich het meest gelijk voelen, en wat voor effect dit heeft op de hoeveelheid persoonlijke informatie die deelnemers met de interviewer zouden willen delen.

De verwachting van het onderzoek is, gebaseerd op eerder onderzoek van Bovens en collega's (2014), dat laagopgeleiden negatiever zijn in hun oordeel over rechters dan middelbaar- en hogeropgeleiden. De verwachting is dat lageropgeleiden, geïnterviewd door de niet tot de status quo behorende interviewer (Priscilla), zich negatiever durven uitspreken over rechters dan lageropgeleiden geïnterviewd door de twee interviewers die wel tot de status quo behoren: Inge en Marie-Claire. Daarnaast wordt verwacht dat lageropgeleiden zich meer

gelijk voelen aan de niet tot de status quo behorende interviewer, dan aan de andere twee interviewers. Deze verwachting is andersom voor hogeropgeleiden. De verwachting voor Studie 2, de uitgekledede versie van Studie 1, is dat deze studie dezelfde effecten laat zien, alleen zijn deze effecten zwakker dan in Studie 1.

Gevonden effecten

De sterkste effecten zijn gevonden op de variabelen *Rechters en Gewone Mensen* en *Gelijkenis*. *Rechters en Gewone Mensen* geeft aan of deelnemers denken dat rechters gewone mensen en hun problemen begrijpen. Hier tonen de resultaten aan dat het soort interviewer beïnvloedt in welke mate mensen vinden dat rechters gewone mensen begrijpen. Bij Priscilla, de niet tot de status quo behorende interviewer, geven de mensen het laagste antwoord. Het hoogste antwoord wordt gegeven bij Inge, de interviewer die hoogopgeleid is maar geen binding heeft met de rechtspraak. Dit wijst erop dat als de interviewer tot de status quo behoort en hoogopgeleid is, mensen duidelijk geneigd zijn hoger op te geven over rechters dan wanneer de interviewer niet tot de status quo behoort. Ook opleidingsniveau van de deelnemer speelt hierbij een rol. Dit klopt met de verwachting: uit het onderzoek blijkt dat laagopgeleiden hier negatiever zijn over rechters dan middelbaar- of hoogopgeleiden. Het interactie-effect toont aan dat hier een samenspel is van het soort interviewer die de vraag stelt, en het opleidingsniveau van de deelnemer. Zo geven laagopgeleiden een lager antwoord bij Priscilla dan bij Marie-Claire. Dit is volgens verwachting.

De variabele *Gelijkenis* geeft aan hoeveel afstand deelnemers voelen tot de interviewer en of ze iets van zichzelf in de interviewer herkennen. Bij deze variabele maakt het uit wie de deelnemer interviewt, hoe zeer verbonden hij of zij zich met die persoon voelt. Deelnemers zien de meeste gelijkenis tussen zichzelf en Priscilla of Inge. Daarmee wordt aangetoond dat er anders tegen Marie-Claire aangekeken wordt dan tegen Priscilla en Inge. Ook hier is een samenspel van interviewer en opleidingsniveau van de deelnemer. Laagopgeleiden voelen

zich meer gelijk aan iemand die niet tot de status quo behoort (Priscilla), dan aan een interviewer die hier wel toe behoort. Dit komt overeen met de verwachting.

Wetenschappelijke implicaties

Deze resultaten brengen implicaties voor de wetenschap met zich mee. Uit deze twee gedane studies blijkt dat mensen beïnvloed worden door het soort interviewer dat ze tegenover zich hebben. Dit effect is het grootst bij lageropgeleiden. Zij laten zich het meest beïnvloeden door het voorkomen van de interviewer. Dit wetende, zal men hier rekening mee moeten houden bij het doen van wetenschappelijk onderzoek. Als mensen alleen worden geïnterviewd door hoogopgeleide interviewers met een hoge sociale status, dan worden de antwoorden van de deelnemers hierdoor al een bepaalde kant op gestuurd, zeker als de deelnemer laagopgeleid is. Krijgt men op die manier dan wel een goed beeld van het hele spectrum aan meningen die er leven bij de Nederlandse bevolking? Bij praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek is het daarom aan te raden om het te laten uitvoeren door verschillende typen onderzoekers met verschillende opleidingsniveaus. Dit zodat allerlei soorten mensen met allerlei verschillende opleidingen, meer worden aangesproken door, en zich meer gelijk kunnen voelen aan, de interviewer. Hierdoor zal er een beter beeld gevormd kunnen worden van het hele spectrum aan meningen, levende bij de Nederlandse bevolking.

Uit Studie 2 blijkt dat de hierboven genoemde effecten ook optreden als de interviewer-manipulatie uitgedrukt is. De effecten bij de uitgedrukte interviewer-manipulatie zijn zwakker dan in Studie 1, maar dit is volgens verwachting. Het blijkt dat deelnemers zich ook laten beïnvloeden door een interviewer-manipulatie die alleen schriftelijk is en die zich uit in een schriftelijk voorwoord en of er wel of geen officiële logo's op de vragenlijst staan. Dit laat zien dat mensen snel van de wijs gebracht worden en zich al door kleine dingen laten beïnvloeden in de mate waarin ze hun mening geven. Hier dient rekening mee te worden gehouden bij het doen van (wetenschappelijk) onderzoek. Het zou goed zijn om een

vervolgstudie uit te voeren om dit effect verder te kunnen duiden. Er zou bijvoorbeeld een studie gedaan kunnen worden met een neutrale interviewer die telkens hetzelfde introductiepraatje heeft, maar met als enig verschil dat in de ene conditie deelnemers een vragenlijst krijgen met logo's van officiële instituten, en dat dit niet het geval is in de andere conditie. Dit om te kijken of een logo op een vragenlijst al voldoende is om een deelnemer te beïnvloeden, of dat daar meer voor nodig is.

Tekortkomingen

De gedane studies kennen ook tekortkomingen. Zo zijn er slechts op enkele afhankelijke variabelen effecten gevonden. In beide studies zijn de effecten vooral merkbaar bij de afhankelijke variabelen *Rechters en Gewone Mensen* en *Gelijkenis*. Op andere afhankelijke variabelen zijn de effecten minimaal of zelfs afwezig. Er kan dus niet voor de gehele vragenlijst worden geconcludeerd dat de interviewermanipulatie effect heeft. Ook speelt het opleidingsniveau van de deelnemer niet bij elke vraag een rol, er zijn vragen waar deelnemers hetzelfde op antwoorden, ongeacht hun opleidingsniveau. Deze tekortkoming is tegelijkertijd een sterk punt van dit onderzoek: de effecten worden niet overal gevonden, maar wel op het onderwerp 'vertrouwen in de rechters/rechtsstaat'. Dit effect wordt ook in Studie 2 gevonden, waar de interviewermanipulatie sterk is afgezwakt. Ook worden de effecten uit Studie 1, wat betreft overeenkomsten met de interviewer en ervaren afstand tot de interviewer, nogmaals gevonden in Studie 2. Dit laat zien dat, hoewel deze studies niet op elke afhankelijke variabele effecten laten zien, we in deze studies iets op het spoor zijn wat betreft 'vertrouwen in de rechters/rechtsstaat' en 'ervaren afstand en gelijkenis met interviewer'.

In deze studies is er geen onderzoek gedaan naar de ingroep en uitgroep van de deelnemer. Er is niet gekeken naar of de deelnemer de interviewer in zijn of haar ingroep vond horen of juist niet. Wat wel duidelijk is, is de hoeveelheid afstand die deelnemers ervoeren ten opzichte van de interviewer. En alhoewel sociale afstand een dimensie is van de

bereidheid tot sociaal contact (Park, 1924), kan er niet mee worden bepaald of iemand bij weinig sociale afstand ook tot de ingroep, en bij veel sociale afstand tot de uitgroep wordt gerekend. Hierdoor kunnen daar geen nuttige uitspraken over worden gedaan in dit onderzoek. Het is niet precies bekend of de deelnemers Marie-Claire, Inge en Priscilla ook daadwerkelijk vonden overkomen zoals beoogd in dit onderzoek.

Ook is niet bekend wat nu eigenlijk de ‘werkelijke’ mening is van laagopgeleiden over rechters in Nederland. Bij welke interviewer geven de gegeven antwoorden de ‘echte’ mening van de laagopgeleide deelnemer weer? Hoe weet je zeker dat een antwoord de werkelijke mening is van iemand? Daar kan nooit voor honderd procent zekerheid over bestaan. Is het positievere oordeel gegeven bij Marie-Claire hoe laagopgeleiden echt denken over rechters? Dat zou betekenen dat een laagopgeleide interviewer deelnemers aanzet tot het geven van een negatiever antwoord dan zij daadwerkelijk ervaren. Hebben laagopgeleiden bij Priscilla het idee dat ze zouden moeten antwoorden zoals Priscilla dit van hen verwacht, en negatiever moeten zijn over rechters? Of is dit andersom het geval, en geven de antwoorden gegeven bij Priscilla op de juiste manier weer hoe laagopgeleiden denken over rechters in Nederland? Dit zou betekenen dat laagopgeleide deelnemers hun antwoorden bij Marie-Claire positiever hebben gemaakt dan hoe zij het daadwerkelijk ervaren. Dit omdat Marie-Claire behoort tot de status quo en men daardoor het idee heeft dat men tegen haar extra positief moeten zijn over rechters. Hoewel er niet met volle zekerheid gezegd kan worden dat laagopgeleiden zich positiever uiten over rechters bij hoogopgeleide, tot de status quo behorende interviewers, positiever dan zij daadwerkelijk vinden, is er in deze studies sterk het vermoeden dat dit wel het geval is. Dit vanwege de door deelnemers gemaakte opmerkingen tegenover de verschillende interviewers. Bij Priscilla zeiden deelnemers vaker dingen als: “Nou, ik weet niet veel van rechters maar hoe het nu gaat met de rechtszaak ..., dat kan echt niet!”. Zulk soort opmerkingen werden minder vaak geplaatst bij de andere twee interviewers.

Aanbevelingen

De Inge-conditie zou meer uitsluitel kunnen geven over wat nou deelnemers' echte reactie is. In deze studies is dit echter niet het geval. Het blijkt dat de Inge-conditie te weinig afwijkt van dan wel de Marie-Claire-, dan wel de Priscilla-conditie. Het verschilt per vraag of de antwoorden gegeven bij Inge dichterbij die van Marie-Claire of Priscilla liggen. Hierdoor wordt Inge bij de ene vraag niet anders gezien dan Priscilla en bij de andere vraag niet anders gezien dan Marie-Claire. De Inge-conditie zou moeten worden aangepast om zo een meer neutrale interviewerconditie te creëren. Dit zodat deze duidelijker afwijkt van de andere interviewercondities. Op deze manier zal er meer uitsluitel moeten komen over welke van de twee mogelijke opties waar is: of laagopgeleiden hun antwoord aanpassen bij Marie-Claire, of dat zij dit doen bij Priscilla.

Mensen gaven in de vragenlijst uit Studie 1 aan dat ze niet anders zouden hebben geantwoord als de vragen zouden worden gesteld door een rechter. Ook werd door deelnemers aangegeven dat ze niet anders zouden antwoorden als ze de vragenlijst online zou invullen. Dit lijkt erop te wijzen dat mensen zelf geen idee hebben hoe ze beïnvloed worden bij het invullen van een vragenlijst. Een aanbeveling voor verder onderzoek is om deze vragen aan het begin van de vragenlijst te stellen, nog voor ze andere vragen hebben ingevuld. Als mensen deze vragen aan het begin van de vragenlijst onder ogen krijgen, worden ze er onbewust aan herinnerd eerlijk te antwoorden, en niet te antwoorden naar hoe het eventueel van hen verwacht zou worden door de interviewer. Door deze vragen achteraf te stellen kan er cognitieve dissonantie zijn ontstaan. Het zou gek zijn als iemand net een vragenlijst heeft ingevuld en vervolgens zegt dat het eigenlijk niet zijn of haar echte mening is omdat hij of zij anders zou antwoorden als de vragenlijst online zou zijn ingevuld. Om deze reden kunnen mensen massaal hebben aangegeven niet anders te antwoorden bij een rechter of als de vragenlijst online was ingevuld.

Het zou ook kunnen dat mensen niet eerlijk voor hun mening uit te komen bij een interview of invullen van een vragenlijst omdat ze bang zijn veroordeeld te worden door de interviewer. Een voorbeeld hiervan kwam recentelijk ter sprake bij de Britse verkiezingen. De meeste recente opiniepeilingen hadden voorspeld dat het een nek-aan-nekrace zou worden. De uitslag was dat de Conservatieven een grote overwinning hebben behaald. Dit is een voorbeeld van ‘de gordijnbonus’: “conservatieve stemmers durven hun politieke voorkeur pas te uiten in het stemhokje en houden de peilers in het ongewisse” (Van IJzerdoorn, 2015). Dit doen zij omdat ze het idee hebben dat hun mening afwijkt van die van de peiler of interviewer en ze het idee hebben zich te moeten verantwoorden als ze zich eerlijk uitlaten. Als de vragen zouden worden gesteld door iemand waar ze zich wel mee kunnen identificeren, zullen we betere voorspellingen kunnen maken voor verkiezingsuitslagen omdat mensen dan eerder hun mening durven geven. Ditzelfde geldt voor het huidige onderzoek. Als onderzoekers beter aansluiten bij de mensen die ze ondervragen, kan dit bijdragen aan het begrip en de kennis over ‘de Nederlander’. Dit omdat mensen zich dan minder hoeven schamen voor hun eigen mening, en deze dan eerder durven delen.

Het zou goed zijn om dit onderzoek uit te breiden naar andere instanties. Het is in deze studies aangetoond dat het soort interviewer, evenals het opleidingsniveau van de deelnemer, beïnvloedt hoe een deelnemer antwoordt over rechters. Geldt dit effect ook als deelnemers worden gevraagd naar hun mening over bijvoorbeeld de politie, of de Tweede Kamer? Met de data verzameld in deze twee studies kan daar niets over gezegd worden. Het is interessant om verder onderzoek te doen naar het effect van de interviewer op de mening van mensen over overheidsinstanties. Worden lageropgeleiden op meerdere vlakken beïnvloed door (de mening van) hogeropgeleide onderzoekers? Worden lageropgeleiden ook door andere hogeropgeleiden beïnvloed, bijvoorbeeld door hun hoogopgeleide collega’s op het werk of in de buurt? Dat is een interessante vraag, één die nader onderzocht moet worden.

Maatschappelijke implicaties

De huidige studies dragen bij aan de productie van kennis ter ondersteuning van formulering en uitvoering van het overheidsbeleid. Ook deze studies hebben aangetoond dat er afstand bestaat tussen lager- en hogeropgeleiden. Uit eerder onderzoek blijkt dat vooral lageropgeleiden last ondervinden van deze afstand tussen de verschillende opleidingsgroepen (Dasgupta, 2004). Dit is een gevaar voor de samenleving. Dit omdat lageropgeleiden meer risico lopen om sociaal buitengesloten te worden en zo niet mee kunnen komen in de maatschappij (Whitty, 2001). Dit vergroot de kloof tussen lageropgeleiden en de overheid. Dit staat het functioneren van de overheid in de weg, evenals de succesvolle ontwikkeling en implicatie van beleid (Van den Bos, 2011). De huidige studies bieden de overheid handvatten hoe meer aan te sluiten bij lageropgeleiden om zo deze kloof meer te dichten. Dit zal zorgen voor een stabiele democratie, waarin mensen van verschillende opleidingsniveaus zich serieus genomen voelen.

Conclusie

Concluderend kan worden gesteld dat lageropgeleiden worden beïnvloed door het voorkomen van de interviewer. Zij lijken hun mening over rechters en de rechtsstaat positiever te maken bij een hoogopgeleide, tot de status quo behorende interviewer. Mensen willen meer informatie delen met een interviewer waar ze zich meer gelijk aan voelen. Hier dient rekening mee worden gehouden op zowel wetenschappelijk als maatschappelijk vlak. Zo dienen onderzoekers beter aan te sluiten bij lageropgeleiden, om zo een beter beeld te krijgen van wat er daadwerkelijk leeft onder de bevolking. Ook kan de kloof tussen (de lageropgeleide) bevolking en de overheid worden verkleind als er beter wordt aangesloten bij 'de gewone man'. Er moet nog meer onderzoek worden gedaan naar dit onderwerp, maar deze huidige studies zijn in elk geval al een goed begin.

Referentielijst

- Alport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Addison – Wesley.
- Aron, A., Aron, E.N. & Smollan, D. (1992). The Inclusion of Other in the Self Scale and the structure of interpersonal closeness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 596-612.
- Berman, Y. & Phillips, D. (2000). Indicators of social quality and social exclusion at national and community level. *Social Indicators Research*, 50, 329-350.
- Bovens, M., Dekker, P. & Tiemeijer, W. (2014). (red.). *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Bovens, M. & Wille, A. (2011a). *Diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Bovens, M. & Wille, A. (2011b). Politiek vertrouwen in Nederland: Tijdelijke dip of definitieve daling? In: Andeweg, R. & Thomassen, J. (red.), *Democratie doorgelicht: Het functioneren van de Nederlandse democratie* (pp. 21-44). Leiden: Leiden University Press.
- Castelli, L., Arcuri, L. & Zogmaister, C. (2003). Perceiving ingroup members who use stereotypes: Implicit conformity and similarity. *European Journal of Social Psychology*, 33, 163–175.
- Compendium - Voor de leefomgeving. (2015). *Hoogopgeleiden 2013*. Geraadpleegd op 16 mei 2015, van <http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2100Opleidingsniveau-bevolking.html?i=15-12>
- Dasgupta, N. (2004). Implicit ingroup favoritism, outgroup favoritism, and their behavioral manifestations. *Social Justice Research*, 17, 143-169.

- Dekker, P. & Van der Meer, T. (2009). Opleidingsverschillen verder onderzocht. In: Sociaal en Cultureel Planbureau, *Crisis in aantocht: Verdiepingsstudie continu onderzoek burgerperspectieven* (pp. 135-149). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Eisenberger, N.I., Lieberman, M.D. & Williams, K.D. (2003). Does rejection hurt? An fMRI study of social exclusion. *Science*, 302, 290-292.
- Elchardus, M. & Smits, W. (2002). *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*. Brussel: VUB Press.
- Gaertner, S.L., Dovidio, J.F., Anastasio, P.A., Bachman, B.A. & Rust, M.C. (1993). The common ingroup identity model: Recategorization and the reduction of intergroup bias. *European Review of Social Psychology*, 41, 1-26.
- Henrich, J., Heine, S.J. & Norenzayan, A. (2010). The weirdest people in the world? *Behavioral and Brain Sciences*, 33, 61-135.
- Hough, M., Jackson, J., Bradford, B., Myhill, A. & Quinton, P. (2010). Procedural justice, trust, and institutional legitimacy. *Policing*, 4, 203-210.
- Hudson, J. (2006). Institutional trust and subjective well-being across the EU. *Kyklos*, 59, 43-62.
- Kloosterman, R. (2010). Institutioneel vertrouwen. In: Centraal Bureau voor Statistiek, *Sociale samenhang: Participatie, vertrouwen en integratie* (pp. 95-106). Den Haag: Centraal Bureau voor Statistiek.
- Kloosterman, R. & Schmeets, H. (2010). *Vertrouwen in medemens en instituties toegenomen aan begin van de 21^e eeuw*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lewis, J.D. & Weigert, A. (1985). Trust as a social reality. *Social Forces*, 63, 967-985.
- Miller, L.C., Berg, J.H. & Archer, R.L. (1983). Openers: Individuals who elicit intimate self-disclosure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 1234-1244.
- Park, R.E. (1924). The concept of social distance. *Journal of Applied Sociology*, 8, 339-344.

- Robijn, M. (2014). *Vertrouwensoordelen over Nederlandse rechters: De invloed van de interviewer bij lager opgeleiden*. Masterthesis. Sociale Psychologie, Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Sagiv, L. & Schwartz, S.H. (1995). Value priorities and readiness for out-group social contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 437-448.
- Saraceno, C. (1997). The importance of the concept of social exclusion. In W. Beck, L. van der Maesen & A. Walker (red.), *The social quality of Europe* (pp. 157-164). Den Haag: Kluwer Law International.
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. *International Labour Review*, 133, 531-577.
- Slagter, M. (2008). Thriller en sociale uitsluiting. *Sociale Interventie*, 15, 37-40.
- Tajfel, H.E. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. Academic Press.
- Taylor, D. (1998). Social identity and social policy: Engagements with postmodern theory. *Journal of Social Policy*, 27, 329-350.
- Tyler, T.R. & Jackson, J. (2014). Popular legitimacy and the exercise of legal authority: Motivating compliance, cooperation, and engagement. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20, 78-95.
- Van den Bos, K. (2011). *Vertrouwen in de overheid: Wanneer hebben burgers het, wanneer hebben ze het niet, en wanneer weten ze niet of de overheid te vertrouwen is?* Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Van IJzerdoorn, P. (2015, 8 mei). *Onverwacht grote zege Cameron*. De Volkskrant, p. 7.
- Weyers, H. & Hertogh, M. (2007). *Legitimiteit betwist: Een verkennend literatuuronderzoek naar de ervaren legitimiteit van het justitieoptreden*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie.

Whitty, G. (2001). Education, social class and social exclusion. *Journal of Education Policy*, 16, 287-295.

Wright, S.C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T. & Ropp, S.A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 73–90.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2002). *De toekomst van de nationale rechtsstaat*. Den Haag: SDU Uitgevers.

Ik vind Nederlandse rechters arrogant	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat Nederlandse rechters zich verheven voelen boven gewone mensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat Nederlandse rechters teveel aan zichzelf denken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat er afstand is tussen mij en de Nederlandse rechters	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nederlandse rechters delen te lage straffen uit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nederlandse rechters laten teveel criminelen lopen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nederlandse rechters houden te weinig rekening met de belangen van het slachtoffer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nederlandse rechters maken te veel fouten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Wil je ook de volgende vragen beantwoorden met betrekking tot de rechters in Nederland?

1. Kun je opschrijven waaraan je denkt/wat je vindt van de Nederlandse rechters?

2. Met welk rapportcijfer beoordeel je de Nederlandse rechters? (1 tot en met 10) _____

3. Heeft u in het verleden te maken gehad met Nederlandse rechters? (kruis aan):

- Ja
 Nee

4. Zo ja, in welke mate heeft u dit ervaren als positief?

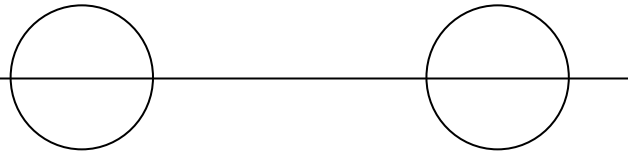
Helemaal

Niet

Kruis het vakje aan dat het beste weergeeft hoeveel afstand jij voelt tot de interviewster

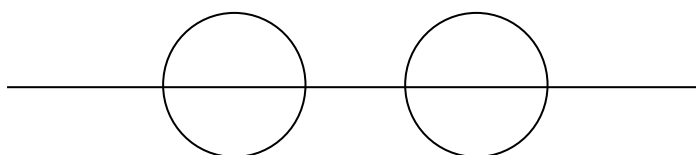
1 2 3 4 5 6 7

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

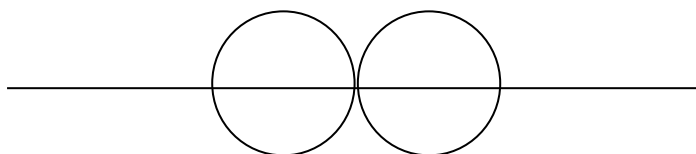
ik

interviewster

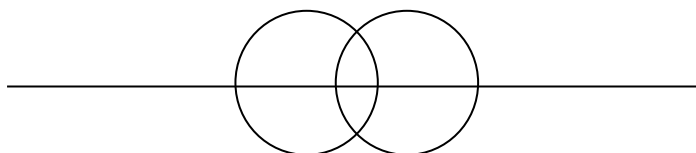
ik

interviewster

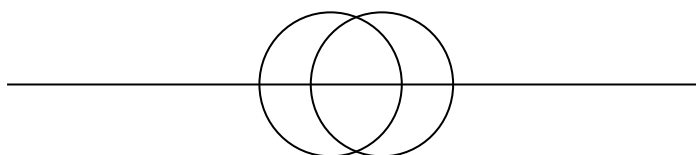
ik

interviewster

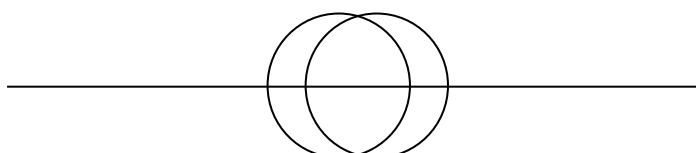
ik

interviewster

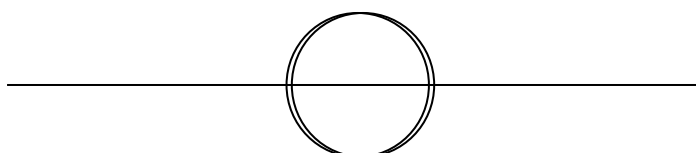
ik

interviewster

ik

interviewster

ik

interviewster

Bijlage 2 – Scripts gebruikt door Marie-Claire, Inge en Priscilla in Studie 1

Interviewer: Marie-Claire von Meijenfeld

Aanspreken:

Goedemiddag/Goedemorgen meneer/mevrouw, wilt u misschien meedoen aan een kort onderzoek? Het is niet commercieel, het is voor mijn afstudeerscriptie en u zou me er erg mee helpen. Het gaat om het invullen van een vragenlijst en duurt maar een minuut of 5.

Antwoord voorbijganger

Vervolg:

Fijn dat u mee wilt werken. Misschien wilt u gaan zitten, dat schrijft prettiger. Ik zal me even voorstellen: ik ben Marie-Claire en ik studeer rechten aan de Universiteit van Leiden. Momenteel ben ik bezig met mijn afstudeeronderzoek. Mijn onderzoek gaat over wat mensen vinden van onze rechtsstaat. Dat vind ik zelf heel interessant om dat ik natuurlijk zelf rechten studeer, maar ook mijn ouders zijn allebei advocaat. Het zit zeg maar echt in de familie. Ik vind het daarom interessant om te weten wat andere mensen daar nou eigenlijk van vinden, ons rechtssysteem, en ga dit daarom onderzoeken. Dit gedeelte van mijn onderzoek, deze vragenlijst, gaat meer specifiek over wat u vindt van de rechters in Nederland. U krijgt een aantal stellingen voorgelegd waarbij u kunt aangeven in hoeverre u het er mee eens bent, het is dus alleen per vraag een kruisje zetten in een vakje van het antwoord naar uw keuze. Ook worden u nog wat stellingen voorgelegd over de vragenlijst zelf. Dit is voor mijn vervolgonderzoek. In totaal duurt het invullen van de vragenlijst zo'n 5 minuten. Tot slot wil ik u zeggen dat de vragenlijst anoniem wordt verwerkt. Nogmaals bedankt dat u mee wilt werken.

Interviewer: Inge van den Heuvel

Aanspreken:

Goedemorgen/Goedemiddag, wilt u me misschien helpen? Wilt u misschien meedoen aan een kort onderzoek? Het is niet commercieel, het is voor de universiteit. U zou me er erg mee helpen. Het gaat om het invullen van een vragenlijst over Nederlandse rechters en duurt maar een paar minuten.

Antwoord voorbijganger

Vervolg:

Fijn dat u mee wilt werken, wilt u misschien even gaan zitten, dat schrijft prettiger. Ik zal me even voorstellen, ik ben Inge van den Heuvel en ik doe onderzoek voor het Montaigne Centrum van de Universiteit van Leiden, afdeling organisatiepsychologie, waar ik psychologie studeer. Dit onderzoek gaat over wat mensen nou eigenlijk van ons rechtssysteem en onze rechters vinden. U krijgt een aantal stellingen voorgelegd waarbij u kunt aangeven in hoeverre u het er mee eens bent. Daarnaast wordt u nog een aantal stellingen voorgelegd voor een vervolgonderzoek. In totaal duurt het invullen hiervan een paar minuten. U hoeft alleen maar per vraag alleen maar een kruisje te zetten bij het voor u geldende antwoord. De vragenlijst wordt anoniem verwerkt. Nogmaals bedankt dat u mee wilt werken!

Interviewer: Priscilla**Aanspreken:**

Hallo, zou je me kunnen helpen? Zou je misschien mee willen doen aan een kort onderzoekje? Het is niet commercieel, het is voor school, je zou me er erg mee helpen. Het gaat om het invullen van een vragenlijst en duurt maar een paar minuutjes.

Antwoord voorbijganger**Vervolg:**

Fijn dat je mee wilt doen, wil je misschien even op een bankje zitten, dat schrijft makkelijker. Ik zal me even voorstellen, ik ben Priscilla en ik zit op het ROC, ik doe daar maatschappelijke dienstverlening. Ik help momenteel samen met een aantal anderen van school een docent om vragenlijsten te verzamelen. Dit is dus niet voor mezelf maar je helpt me wel erg door de vragenlijst in te vullen. De vragenlijst gaat over wat je vindt van de rechters in Nederland. Je leest stellingen en kunt aangeven in hoeverre je het er mee eens bent. Het is dus alleen hokjes inkleuren en duurt niet zo lang. De vragenlijst is anoniem dus je hoeft nergens je naam en zo in te vullen. Nogmaals bedankt dat je het wilt invullen.

Bijlage 3 – Introductieteksten vragenlijsten Studie 1 en Studie 2

Beste meneer/mevrouw,

Voor u ligt de vragenlijst van mijn afstudeeronderzoek voor de studie Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit Leiden. Ik wil hiermee onder andere onderzoeken wat de Nederlandse bevolking vindt van de rechters in Nederland. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 5 minuten.

De vragenlijst zal anoniem worden verwerkt.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking,

Marie-Claire van Meijenfeldt
Universiteit Leiden

Figuur 5. Introductietekst bij de vragenlijst van Marie-Claire.

Beste meneer/mevrouw,

Voor u heeft u een vragenlijst om erachter te komen wat de Nederlandse bevolking vindt van de rechters in Nederland. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 7 minuten.

De vragenlijst zal anoniem worden verwerkt.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking,

Inge van den Heuvel
Universiteit Leiden

Figuur 6. Introductietekst bij de vragenlijst van Inge.

Beste deelnemer,

Voor je ligt de vragenlijst van dit onderzoek. Het onderzoek gaat onder andere over wat mensen vinden van de rechters in Nederland. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 5 minuten.

Je vult de vragenlijst anoniem in.

Alvast bedankt!

Priscilla

Figuur 7. Introductietekst bij de vragenlijst van Priscilla.

Bijlage 4 – Foto's van de Marie-Claire, Inge en Priscilla-condities in Studie 1

Figuur 8. De Marie-Claire-conditie. *Figuur 9.* De Inge-conditie.

Figuur 10. De Priscilla-conditie.

Bijlage 4 – Scripts gebruikt door Marie-Claire, Inge en Priscilla in Studie 1

Interviewer: Marie-Claire von Meijenfeld

Aanspreken:

Goedemiddag/Goedemorgen meneer/mevrouw, wilt u misschien meedoen aan een kort onderzoek? Het is niet commercieel, het is voor mijn afstudeerscriptie en u zou me er erg mee helpen. Het gaat om het invullen van een vragenlijst en duurt maar een minuut of 5.

Antwoord voorbijganger

Vervolg:

Fijn dat u mee wilt werken. Misschien wilt u gaan zitten, dat schrijft prettiger. Ik zal me even voorstellen: ik ben Marie-Claire en ik studeer rechten aan de Universiteit van Leiden. Momenteel ben ik bezig met mijn afstudeeronderzoek. Mijn onderzoek gaat over wat mensen vinden van onze rechtsstaat. Dat vind ik zelf heel interessant om dat ik natuurlijk zelf rechten studeer, maar ook mijn ouders zijn allebei advocaat. Het zit zeg maar echt in de familie. Ik vind het daarom interessant om te weten wat andere mensen daar nou eigenlijk van vinden, ons rechtssysteem, en ga dit daarom onderzoeken. Dit gedeelte van mijn onderzoek, deze vragenlijst, gaat meer specifiek over wat u vindt van de rechters in Nederland. U krijgt een aantal stellingen voorgelegd waarbij u kunt aangeven in hoeverre u het er mee eens bent, het is dus alleen per vraag een kruisje zetten in een vakje van het antwoord naar uw keuze. Ook worden u nog wat stellingen voorgelegd over de vragenlijst zelf. Dit is voor mijn vervolgonderzoek. In totaal duurt het invullen van de vragenlijst zo'n 5 minuten. Tot slot wil ik u zeggen dat de vragenlijst anoniem wordt verwerkt. Nogmaals bedankt dat u mee wilt werken.

Interviewer: Inge van den Heuvel

Aanspreken:

Goedemorgen/Goedemiddag, wilt u me misschien helpen? Wilt u misschien meedoen aan een kort onderzoek? Het is niet commercieel, het is voor de universiteit. U zou me er erg mee helpen. Het gaat om het invullen van een vragenlijst over Nederlandse rechters en duurt maar een paar minuten.

Antwoord voorbijganger

Vervolg:

Fijn dat u mee wilt werken, wilt u misschien even gaan zitten, dat schrijft prettiger. Ik zal me even voorstellen, ik ben Inge van den Heuvel en ik doe onderzoek voor het Montaigne Centrum van de Universiteit van Leiden, afdeling organisatiepsychologie, waar ik psychologie studeer. Dit onderzoek gaat over wat mensen nou eigenlijk van ons rechtssysteem en onze rechters vinden. U krijgt een aantal stellingen voorgelegd waarbij u kunt aangeven in hoeverre u het er mee eens bent. Daarnaast wordt u nog een aantal stellingen voorgelegd voor een vervolgonderzoek. In totaal duurt het invullen hiervan een paar minuten. U hoeft alleen maar per vraag alleen maar een kruisje te zetten bij het voor u geldende antwoord. De vragenlijst wordt anoniem verwerkt. Nogmaals bedankt dat u mee wilt werken!

Interviewer: Priscilla**Aanspreken:**

Hallo, zou je me kunnen helpen? Zou je misschien mee willen doen aan een kort onderzoekje? Het is niet commercieel, het is voor school, je zou me er erg mee helpen. Het gaat om het invullen van een vragenlijst en duurt maar een paar minuutjes.

Antwoord voorbijganger**Vervolg:**

Fijn dat je mee wilt doen, wil je misschien even op een bankje zitten, dat schrijft makkelijker. Ik zal me even voorstellen, ik ben Priscilla en ik zit op het ROC, ik doe daar maatschappelijke dienstverlening. Ik help momenteel samen met een aantal anderen van school een docent om vragenlijsten te verzamelen. Dit is dus niet voor mezelf maar je helpt me wel erg door de vragenlijst in te vullen. De vragenlijst gaat over wat je vindt van de rechters in Nederland. Je leest stellingen en kunt aangeven in hoeverre je het er mee eens bent. Het is dus alleen hokjes inkleuren en duurt niet zo lang. De vragenlijst is anoniem dus je hoeft nergens je naam en zo in te vullen. Nogmaals bedankt dat je het wilt invullen.

Bijlage 5 - De overige resultaten uit Studie 1

De belangrijkste resultaten uit Studie 1 zijn gevonden op de schalen *Rechters en Gewone Mensen* (rechters begrijpen gewone mensen en hun problemen) en *Gelijkenis*. Wat verder uit het onderzoek naar voren is gekomen is dat laagopgeleiden het meest negatief tegen rechters en het rechtssysteem aankijken. Dit bleek het geval bij de afhankelijke variabelen *Positiviteit*, *Negativiteit*, *Vertrouwen in de Rechtsstaat*, *Zelfingenomenheid*, *Gebreken van Rechters* en *Rapportcijfer Rechters*. Ook het item *Rechters en Ikzelf* laat dit patroon zien. Bij elk van deze afhankelijke variabelen is er een hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, zo bleek uit de uitgevoerde 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewermanipulatie: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyses.

Bij de afhankelijke variabele *Positiviteit* beoordeelden laagopgeleiden ($M = 3.63$, $SD = 1.26$) de rechters en het rechtssysteem gemiddeld met 1.3 punt lager dan hoogopgeleiden ($M = 4.99$, $SD = 1.01$). Dit is een significant verschil, bleek uit een uitgevoerde 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewermanipulatie: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyse. Er is een significant hoofdeffect van opleidingsniveau gevonden, $F(2, 124) = 11.31$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .15$. Ook bleek dit significante verschil tussen laag- en anders opgeleiden uit een post-hoc Tukey B test. In deze test is getoetst of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschilden. De test gaf aan dat laagopgeleiden ($M = 3.63$, $SD = 1.26$) significant minder positief zijn over rechters dan middelbaar- en hoogopgeleiden. Middelbaar opgeleiden ($M = 4.86$, $SD = 1.05$) scoorden niet statistisch significant anders op deze variabele dan hoogopgeleiden ($M = 4.99$, $SD = 1.01$). Er is bij de schaal *Positiviteit* geen hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 124) = 2.60$, $p > .75$, $\eta_p^2 = .04$. Ook is er geen interactie-effect gevonden, $F(4, 124) = 1.25$, $p > .25$, $\eta_p^2 = .04$.

Bij de schaal *Negativiteit* waren laagopgeleiden, net als bij de schaal *Positiviteit*, minder positief over rechters dan middelbaar- en hoogopgeleiden. Laagopgeleiden waren

meer dan 1.3 punt negatiever over rechters ($M = 4.64$, $SD = 1.67$) dan hoogopgeleiden ($M = 3.20$, $SD = 1.48$). Uit een 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewermanipulatie: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyse bleek dit een statistisch significant verschil. Ook bij deze variabele is er een significant hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 125) = 6.34$, $p < .003$, $\eta_p^2 = .09$. Middelbaar opgeleiden zaten hier qua antwoord heel dichtbij hoogopgeleiden ($M = 3.30$, $SD = 1.71$). Middelbaar opgeleiden verschilden ook significant van laagopgeleiden op dit vlak. Uit een uitgevoerde post-hoc Tukey B test, waarin er getoetst is of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschilden op deze variabele, bleek dat laagopgeleiden significant negatiever zijn over rechters dan middelbaar- en hoogopgeleiden. Bij deze afhankelijke variabele is er geen hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 125) = 1.55$, $p > .21$, $\eta_p^2 = .02$. Dit geeft aan dat het soort interviewer niet beïnvloed heeft hoe men de vragen op deze schaal beantwoordt. Ook is er geen interactie-effect gevonden, $F(4, 125) = .41$, $p > .80$, $\eta_p^2 = .01$.

Op de schaal *Vertrouwen in de Rechtsstaat* liet een 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewermanipulatie: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyse een hoofdeffect zien van opleidingsniveau, $F(2, 129) = 13.89$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .18$. Laagopgeleiden spraken significant minder hun vertrouwen uit in rechters en het rechtssysteem ($M = 4.18$, $SD = .95$) dan middelbaar opgeleiden ($M = 5.43$, $SD = .80$) en hoogopgeleiden ($M = 5.25$, $SD = 1.01$). Dit is aangetoond door middel van een post-hoc Tukey B test, waar er getest is of de antwoorden van de mensen van de drie opleidingsniveaus van elkaar verschilden. Uit deze toets kwam naar voren dat laagopgeleiden minder vertrouwen in rechters en de rechtsstaat hebben dan middelbaar- en hoogopgeleiden. Dit kwam overeen met de resultaten op de schalen *Positiviteit* en *Negativiteit*.

De afhankelijke variabele *Vertrouwen in de Rechtsstaat* liet ook een hoofdeffect zien

van interviewer, $F(2, 129) = 4.22, p < .02, \eta_p^2 = .06$. Dit toonde aan dat het voor deze schaal uitmaakt welke interviewer de vragen stelde. Door middel van een post-hoc Tukey B test, is nagegaan of de drie interviewercondities van elkaar verschilden. Uit deze toets kwam naar voren dat men het minste vertrouwen had bij Marie-Claire ($M = 4.64, SD = 1.25$) en het meest bij Inge ($M = 5.49, SD = .87$). Dit verschil was statistisch significant. De antwoorden gegeven bij Priscilla ($M = 4.81, SD = .99$) verschilden niet statistisch significant van de antwoorden gegeven bij Marie-Claire. Uit de Tukey B toets bleek dat de antwoorden gegeven bij Priscilla wel significant verschilden van de antwoorden gegeven bij Inge. Bij deze afhankelijke variabele werd geen interactie-effect gevonden, $F(4, 129) = .80, p > .52, \eta_p^2 = .02$.

Bij de schaal *Zelfingenomenheid* is er een hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 123) = 16.25, p < .001, \eta_p^2 = .21$. Laagopgeleiden ($M = 4.55, SD = 1.13$) scoorden gemiddeld zo'n 1.3 punt hoger dan middelbaar opgeleiden ($M = 3.27, SD = 1.08$) en hoogopgeleiden ($M = 3.21, SD = 1.17$). Bij deze schaal geldt: hoe hoger de score, hoe meer zelfingenomen men rechters vindt. Uit een post-hoc Tukey B toets, waarin getest is of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschilden, bleek dat middelbaar- en hoogopgeleiden significant verschilden van laagopgeleiden op deze schaal. Ook bij deze variabele bleek dat laagopgeleiden het meest negatief zijn over rechters en dat zij hen het meer zelfingenomen en arrogant vinden dan middelbaar- en hoogopgeleiden. Er werd geen hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 123) = .43, p > .65, \eta_p^2 = .00$. Ook werd er geen interactie-effect gevonden, $F(4, 123) = .95, p > .43, \eta_p^2 = .03$.

Bij de schaal *Gebreken van Rechters* kwam uit een 3 (opleidingsniveau) x 3 (interviewer) variantieanalyse, een hoofdeffect van interviewer, $F(2, 127) = 3.64, p < .03, \eta_p^2 = .05$. Het maakte voor deze schaal dus uit door welke van de drie interviewers een deelnemer geïnterviewd werd. Dit omdat het soort interviewer invloed heeft op hoe men de vragen

beantwoordt. Door middel van een post-hoc Tukey B test is getoetst of de drie interviewercondities van elkaar verschilden. Uit deze toets bleek dat deelnemers het meest negatief waren over rechters en hun werk bij Marie-Claire ($M = 5.05$, $SD = 1.01$) en bij Priscilla ($M = 4.48$, $SD = 1.47$). Deelnemers waren het meest positief over het werk van rechters bij Inge ($M = 3.85$, $SD = 1.44$). Uit de Tukey B test bleek dit verschil significant. Er werd geen significant verschil gevonden tussen de antwoorden gegeven bij Marie-Claire en Priscilla.

Naast het hoofdeffect van interviewer, was er op de schaal *Gebreken van Rechters* ook een hoofdeffect van opleidingsniveau, $F(2, 127) = 7.97$, $p < .002$, $\eta_p^2 = .11$. Hieruit bleek dat opleidingsniveau van de deelnemer beïnvloed heeft hoe men antwoordde op deze afhankelijke variabele. Ook hier scoorden laagopgeleiden hoger ($M = 5.37$, $SD = 1.14$) dan de andere twee opleidingsniveaus. Dit betekent dat ze significant negatiever waren over rechters en het werk van rechters dan middelbaar-, ($M = 4.26$, $SD = 1.25$) en hoogopgeleiden ($M = 3.97$, $SD = 1.41$). In een post-hoc Tukey B toets werd getest of de drie verschillende opleidingsniveaus van elkaar verschilden in de gegeven antwoorden. Uit de test bleek dat de antwoorden van middelbaar- en hoogopgeleiden significant verschilden van de antwoorden van laagopgeleiden. Ook dit komt overeen met de voorgaande resultaten, waaruit bleek dat laagopgeleiden statistisch significant negatiever zijn over rechters. De antwoorden van middelbaar- en hoogopgeleiden bevonden zich dichterbij elkaar dan bij de antwoorden van laagopgeleiden. Dit komt evenzo overeen met de hierboven besproken resultaten. Er werd bij deze variabele geen interactie-effect gevonden, $F(4, 127) = .36$, $p > .83$, $\eta_p^2 = .01$.

Een 3 (opleidingsniveau) x 3 (interviewer) variantieanalyse voor het item *Rapportcijfer Rechters*, het door deelnemers gegeven rapportcijfer voor rechters, gaf een hoofdeffect van interviewer, $F(2, 127) = 3.92$, $p < .03$, $\eta_p^2 = .06$. Het laagste rapportcijfer werd gegeven bij Marie-Claire ($M = 6.19$, $SD = 1.53$). Daarna volgt het gemiddelde

rapportcijfer gegeven bij Priscilla ($M = 6.79$, $SD = 1.12$), terwijl het hoogste cijfer werd gegeven bij Inge ($M = 7.37$, $SD = 1.00$). Dit scheelde meer dan een punt met het gemiddelde cijfer gegeven bij Marie-Claire. Door middel van een post-hoc Tukey B test werd getoetst of de drie interviewercondities van elkaar verschilden. Uit deze toets kwam naar voren dat de antwoorden van Marie-Claire, Inge en Priscilla allemaal significant van elkaar verschilden. Bij deze vraag maakte het dus uit wie van de drie de deelnemer tegenover zich had staan: Marie-Claire, Priscilla of Inge.

Naast het hoofdeffect van interviewer werd er op het item *Rapportcijfer Rechters* ook een hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 127) = 14.77$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .19$. Laagopgeleiden gaven rechters gemiddeld het cijfer 5.69 ($SD = 1.35$). Hiermee scoorden rechters in de ogen van laagopgeleiden nog niet eens een voldoende, ervan uitgaande dat een cijfer voldoende is vanaf een 6.0. Hoogopgeleiden scoorden de rechters een stuk hoger ($M = 7.25$, $SD = 1.13$), evenals middelbaar opgeleiden ($M = 7.28$, $SD = .74$). Dit verschil was statistisch significant, bleek uit de post-hoc Tukey B test. In deze toets is getest of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschilden. Laagopgeleiden verschilden hier significant van middelbaar- en hoogopgeleiden. Tussen middelbaar- en hoogopgeleiden was er geen significant verschil op deze schaal. Ook de uitkomsten op deze afhankelijke variabele zijn in lijn met de uitkomsten van de rest van het onderzoek: laagopgeleiden zijn significant negatiever over rechters en het rechtssysteem dan middelbaar- en hoogopgeleiden. Er werd op deze variabele geen interactie-effect gevonden, $F(4, 127) = .94$, $p > .44$, $\eta_p^2 = .03$.

Een 3 x 3 variantieanalyse van *Rechters en Ikzelf*, liet een hoofdeffect zien van interviewer, $F(2, 128) = 3.23$, $p < .05$, $\eta_p^2 = .05$. In een post-hoc Tukey B toets is getest of de drie interviewercondities van elkaar verschilden. De toets liet zien dat de antwoorden van Priscilla en Marie-Claire dichterbij elkaar liggen op deze variabele en dat zij niet significant van elkaar verschilden op deze variabele. De antwoorden gegeven bij Inge verschilden

significant van de antwoorden gegeven bij de andere twee interviewers. Het antwoord op deze variabele gegeven bij Inge ($M = 4.78$, $SD = 1.05$) week significant af van het antwoord gegeven bij Marie-Claire ($M = 4.19$, $SD = 1.28$) en Priscilla ($M = 4.00$, $SD = 1.24$).

Ook is er op dit item een significant hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 128) = 4.54$, $p < .02$, $\eta_p^2 = .07$. Door middel van een post-hoc Tukey B toets is getoetst of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschilden. Uit deze toets bleek dat er wat betreft opleidingsniveau twee verschillende groepen te vinden waren in deze variabele: laagopgeleiden en hoog- en middelbaar opgeleiden. Laagopgeleiden scoorden significant lager op deze variabele ($M = 3.83$, $SD = 1.26$) dan hoogopgeleiden ($M = 4.48$, $SD = 1.04$) en middelbaar opgeleiden ($M = 4.64$, $SD = 1.28$). Dit verschil tussen laagopgeleiden en de andere twee opleidingsniveaus was statistisch significant, bleek uit de Tukey B toets. Laagopgeleiden vonden dus, meer dan hoog- of middelbaar opgeleiden, dat rechters niet echt opkomen voor dingen die de deelnemers als individu belangrijk vinden. Bij de afhankelijke variabele *Rechters en Ikzelf* werd geen interactie-effect gevonden, $F(2, 128) = .65$, $p > .63$, $\eta_p^2 = .02$.

Bij de schaal *Informatie Delen met de Interviewer* is door middel van een 3 x 3 variantieanalyse een hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 126) = 4.76$, $p < .02$, $\eta_p^2 = .07$. Wat mensen wilden delen, hangt dus af van degene die ze tegenover zich hadden staan. Mensen wilden het meest delen bij Priscilla ($M = 3.71$, $SD = 1.36$) en wilden het minst delen met Marie-Claire ($M = 2.72$, $SD = 1.65$). De antwoorden gegeven bij Inge zaten daar tussenin ($M = 3.47$, $SD = 1.54$), al zit het gemiddelde dichterbij dat van Priscilla dan van Marie-Claire. Door middel van een post-hoc Tukey B test is getoetst of de drie interviewercondities van elkaar verschilden. Deze toets liet zien dat mensen significant minder wilden delen met Marie-Claire dan met de andere twee interviewers. De gemiddelden van Priscilla en Inge verschilden niet significant van elkaar. Dit betekent dat deelnemers niet meer met Priscilla wilden delen dan met Inge of andersom. Er werd geen hoofdeffect gevonden van

opleidingsniveau, $F(2, 126) = .40, p > .66, \eta_p^2 = .00$. Opleidingsniveau van de deelnemer speelde dus geen rol bij deze variabele. Ook werd er geen interactie-effect gevonden, $F(4, 126) = .71, p > .58, \eta_p^2 = .02$.

Bij de afhankelijke variabele *Eigen Mening gegeven tijdens Vragenlijst* werd een marginaal hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 124) = 2.42, p < .1, \eta_p^2 = .04$. Er werd geen hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 124) = 1.24, p > .29, \eta_p^2 = .02$. Ook werd er geen interactie-effect gevonden, $F(4, 124) = .60, p > .66, \eta_p^2 = .02$.

Bij de variabele *Invullen Vragenlijst* werd geen hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 122) = .81, p > .44, \eta_p^2 = .01$. Ook het hoofdeffect van opleidingsniveau was niet statistisch significant, $F(2, 122) = 1.85, p > .16, \eta_p^2 = .03$. Er werd bij deze variabele geen interactie-effect gevonden, $F(4, 124) = 1.07, p > .37, \eta_p^2 = .03$. Voor deze schaal, en de schaal *Eigen Mening gegeven tijdens Vragenlijst*, gold dat het soort interviewer dat de vragenlijst uitdeelde, noch het opleidingsniveau van de deelnemer de antwoorden van de onderzoeksdeelnemers hebben beïnvloed.

Bijlage 6 – De interviewer in Studie 2

Figuur 11. Het uiterlijk van de interviewer in Studie 2.

Bijlage 7 –De verschillende, schriftelijke introductieteksten van de vragenlijsten uit Studie 2, inclusief toegevoegde/aangepaste vragen

Interviewer: Marie-Claire van Meijenfeldt

Geachte mevrouw/meneer,

Hartelijk dank dat U wilt meewerken.

Ik zal me even voorstellen: ik ben Marie-Claire van Meijenfeldt en ik studeer Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit van Leiden, afdeling Staats- en Bestuursrecht.

Dit onderzoek gaat over wat mensen van onze rechtsstaat vinden. Dat vind ik zelf heel interessant omdat ik zelf rechten studeer, maar ook omdat mijn ouders allebei advocaat zijn. Het zit, zeg maar, echt in de familie. Ik vind het daarom interessant om te weten wat andere mensen van ons rechtssysteem vinden, en wat de Nederlandse bevolking vindt van rechters.

Dit onderzoek betreft mijn afstudeeronderzoek bij het Montaigne Instituut, in samenwerking met de afdeling Staats- en Bestuursrecht, van de Universiteit Leiden. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 5 minuten.

U krijgt een aantal stellingen voorgelegd waarbij U kunt aangeven in hoeverre U het er mee eens bent. U hoeft per vraag alleen maar een kruisje te zetten bij het voor U geldende antwoord. De vragenlijst wordt anoniem verwerkt.

Bij voorbaat hartelijk dank voor Uw medewerking,

Marie-Claire van Meijenfeldt

Universiteit Leiden

Interviewer: Inge van den Heuvel

Geachte meneer/mevrouw,

Hartelijk dank dat u wilt meewerken. Ik zal me even voorstellen: ik ben Inge van den Heuvel en ik studeer Psychologie aan de Universiteit Leiden, afdeling Organisationspsychologie.

Dit onderzoek gaat over wat mensen van onze rechtsstaat vinden. Dit betreft een onderzoek van het Montaigne Instituut, in samenwerking met de afdeling Staats- en Bestuursrecht van de Universiteit Leiden. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 5 minuten.

U krijgt een aantal stellingen voorgelegd waarbij u kunt aangeven in hoeverre u het er mee eens bent. U hoeft per vraag alleen maar een kruisje te zetten bij het voor u geldende antwoord. De vragenlijst wordt anoniem verwerkt.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking,

Inge van den Heuvel

Universiteit Leiden

Interviewer: Priscilla

Beste deelnemer,

Fijn dat je mee wilt doen. Ik zal me even voorstellen, ik ben Priscilla en ik zit op het ROC. Ik doe daar maatschappelijke dienstverlening. Ik help momenteel samen met een paar anderen van school een docent om vragenlijsten te verzamelen. Dit is dus niet voor mezelf maar je helpt me wel erg door de vragenlijst in te vullen.

Voor je ligt dus de vragenlijst van dit onderzoek. Het onderzoek gaat onder andere over wat mensen vinden van de rechters in Nederland. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 5 minuten.

Je leest stellingen en kunt aangeven in hoeverre je het er mee eens bent. Het is dus alleen hokjes inkleuren en duurt niet zo lang. De vragenlijst is anoniem dus je hoeft nergens je naam enzovoorts in te vullen.

Alvast bedankt!

Priscilla

Bijlage 8 - Overige resultaten Studie 2

Bij de afhankelijke variabele *Positiviteit* kwam uit een 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewermanipulatie: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyse een hoofdeffect van opleidingsniveau, $F(2, 139) = 8.43, p < .001, \eta_p^2 = .11$. Laagopgeleiden ($M = 4.45, SD = 1.28$) hadden minder positieve gevoelens over rechters dan middelbaar-, ($M = 5.07, SD = 1.12$) en hoogopgeleiden ($M = 5.33, SD = .94$). Een post-hoc Tukey B toets, waarmee is getest of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschillen, gaf aan dat er twee groepen waren in de gegeven antwoorden bij deze variabele: laagopgeleiden en middelbaar- en hoogopgeleiden. Middelbaar- en hoogopgeleiden verschilden niet significant van elkaar in de mate van positieve gevoelens over rechters. Laagopgeleiden waren significant minder positief over rechters dan de andere twee opleidingsniveaus. Er is geen hoofdeffect gevonden van interviewer $F(2, 139) = 1.07, p > .34, \eta_p^2 = .02$. Ook is er geen interactie-effect gevonden, $F(4, 139) = .29, p > .88, \eta_p^2 = .01$.

Bij de schaal *Negativiteit* werd er door middel van een 3 x 3 variantieanalyse een marginaal significant hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 138) = 2.39, p < .1, \eta_p^2 = .03$. Er werd geen hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 138) = .41, p > .66, \eta_p^2 = .01$. Ook werd er geen interactie-effect gevonden $F(4, 138) = 1.15, p > .33, \eta_p^2 = .03$.

Bij de afhankelijke variabele *Vertrouwen in de Rechtsstaat* heeft een 3 x 3 variantieanalyse een hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 139) = 3.87, p < .03, \eta_p^2 = .05$. Het maakte dus uit voor deze afhankelijke variabele door welke interviewer een deelnemer geïnterviewd werd. Uit de post-hoc Tukey B toets, waarmee getest is of de drie interviewercondities van elkaar verschilden, kwamen geen significante verschillen naar voren. Dit geeft aan dat volgens deze toets, de antwoorden gegeven bij de verschillende interviewers, niet significant van elkaar verschilden.

Op deze schaal *Vertrouwen in de Rechtsstaat* is er ook een hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 139) = 8.02, p < .002, \eta_p^2 = .10$. Laagopgeleiden gaven minder aan vertrouwen te hebben in rechters en het rechtssysteem ($M = 4.86, SD = 1.29$) dan middelbaar opgeleiden ($M = 5.51, SD = .83$) en hoogopgeleiden ($M = 5.57, SD = .83$). Een post-hoc Tukey B toets is uitgevoerd om te testen of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschilden in hun antwoorden. Deze toets toonde aan dat dit verschil tussen laagopgeleiden en de andere twee opleidingsniveaus statistisch significant was. Er werd geen interactie-effect gevonden, $F(4, 139) = .75, p > .55, \eta_p^2 = .02$.

Bij de afhankelijke variabele *Zelfingenomenheid* werd door middel van een 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewer: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyse een hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 137) = 4.70, p < .02, \eta_p^2 = .06$. Laagopgeleiden ($M = 4.00, SD = 1.48$) scoorden hier significant hoger dan hoogopgeleiden ($M = 3.21, SD = 1.19$). Dit bleek uit een gedane post-hoc Tukey B toets, die toetste of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschillen op deze variabele. Hoog- en middelbaar opgeleiden verschilden hier significant van elkaar in hun gegeven antwoorden. Laagopgeleiden waren significant negatiever over rechters en vonden hen meer zelfingenomen dan hoogopgeleiden. Middelbaar opgeleiden ($M = 3.59, SD = 1.19$) verschilden op deze afhankelijke variabele niet statistisch significant van welk ander opleidingsniveau ook. Er werd geen hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 137) = .70, p > .49, \eta_p^2 = .01$. Ook werd er geen interactie-effect gevonden, $F(4, 137) = .56, p > .68, \eta_p^2 = .02$.

Bij de schaal *Gebreken van Rechters* werd er door middel van een 3 x 3 variantieanalyse geen hoofdeffect gevonden van interviewer $F(2, 133) = .97, p > .38, \eta_p^2 = .01$. Ook werd er geen hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau $F(2, 133) = 2.08, p > .12,$

$\eta_p^2 = .03$, noch een interactie-effect, $F(4, 133) = 1.29, p > .27, \eta_p^2 = .04$. De uitgevoerde variantieanalyse gaf aan dat het voor deze afhankelijke variabele niet uitmaakte wat het opleidingsniveau was van de deelnemer, noch dat het uitmaakte door wie de deelnemer geïnterviewd was. De trend die bij de voorgaande afhankelijke variabelen te zien was, namelijk dat laagopgeleiden significant negatiever zijn over rechters en hun werk, was hier niet te zien.

Bij het item *Rapportcijfer Rechters* is door middel van een 3 (opleidingsniveau: laag, midden, hoog) x 3 (interviewermanipulatie: Marie-Claire, Inge, Priscilla) variantieanalyse een hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 128) = 4.46, p < .02, \eta_p^2 = .07$.

Laagopgeleiden gaven rechters als gemiddeld rapportcijfer een 6.76 ($SD = 1.14$). Middelbaar opgeleiden scoorden rechters een stuk beter en gaven hen gemiddeld een 7.22 ($SD = .96$). Ook hoogopgeleiden gaven rechters een hoger cijfer dan laagopgeleiden ($M = 7.40, SD = .74$). Dit verschil tussen laagopgeleiden en middelbaar- en hoogopgeleiden was significant verschillend, bleek uit de post-hoc Tukey B test. Met deze toets is getest of de drie opleidingsniveaus van elkaar verschillen op deze variabele. Bij dit item kwam weer naar voren dat laagopgeleiden een stuk negatiever waren over rechters dan middelbaar- en/of hoogopgeleiden. Er werd geen hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 128) = .49, p > .61, \eta_p^2 = .01$. Ook is er geen interactie-effect gevonden, $F(4, 128) = .51, p > .72, \eta_p^2 = .02$.

De afhankelijke variabele *Rechters en Ikzelf* liet een hoofdeffect zien van interviewer, $F(2, 138) = 6.08, p < .005, \eta_p^2 = .08$. Het maakte bij het invullen van dit item dus uit welke interviewer een deelnemer tegenover zich had. Bij Inge ($M = 3.96, SD = 1.34$) is er een lager antwoord gegeven dan bij Priscilla ($M = 4.64, SD = 1.23$) en bij Marie-Claire ($M = 4.71, SD = 1.02$). Een post-hoc Tukey B toets, die gebruikt is om te testen of de drie interviewercondities van elkaar verschilden, liet zien dat de antwoorden van Priscilla en Marie-Claire dichterbij

elkaar lagen op deze variabele en dat zij zich samen in een groep bevinden; de antwoorden gegeven bij Inge weken hiervan af. Uit deze toets bleek dat het antwoord gegeven bij Inge, significant afweek van het antwoord gegeven bij Priscilla of Marie-Claire. Er is geen hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 138) = 2.05, p > .13, \eta_p^2 = .03$. Ook werd er geen interactie-effect gevonden, $F(4, 138) = 1.29, p > .27, \eta_p^2 = .04$.

Op de schaal *Informatie Delen met de Interviewer* is geen hoofdeffect gevonden van interviewer, $F(2, 127) = 1.01, p > .37, \eta_p^2 = .02$. Ook werd er geen hoofdeffect gevonden van opleidingsniveau, $F(2, 127) = .75, p > .47, \eta_p^2 = .01$. Het gevonden interactie-effect is marginaal significant, $F(4, 127) = 2.27, p < .07, \eta_p^2 = .07$.

Bijlage 9 – stageverslag onderzoeksstage

Gedurende afgelopen jaar heb ik een onderzoeksstage gedaan bij prof. dr. Kees van den Bos. Ik wilde graag een interne onderzoeksstage doen omdat ik wilde weten of ik plezier zou halen uit het doen van onderzoek. Ook wilde ik mijn onderzoeksvaardigheden verbeteren en wilde hierin graag begeleid worden door iemand met ruime ervaring op onderzoeksgebied. Toen ik de onderzoeksstage bij Kees van den Bos voorbij zag komen, werd ik enthousiast. Hij is gespecialiseerd in radicalisering en dit is een erg actueel onderwerp. Aangezien ik het leuk vind om me met de actualiteit bezig te houden en het onderwerp me erg aansprak, wilde ik graag deze onderzoeksstage doen.

Één van doelstellingen van deze onderzoeksstage was voor mij het verbeteren van mijn onderzoeksvaardigheden, zoals ik hierboven al noemde. Ik wilde mezelf graag meer ontwikkelen als onderzoeker, omdat ik dit waardevol vind. Ik vond het belangrijk me dit jaar op iets toe te leggen en niet maar van alles een beetje te doen. Ook wilde ik graag te weten komen of ik het doen van onderzoek echt leuk zou vinden. Dit als loopbaan-oriëntatie. Daarnaast wilde ik een kijkje nemen in de wereld van het onderzoek doen, om er meer *feeling* bij te krijgen.

Kees van den Bos en ik hebben in het begin vooral gebrainstormd over wat ik leuk zou vinden, wat en wie interessant zou zijn om te onderzoeken, en waar dit onderzoek uitgevoerd zou kunnen worden. Al gauw kwamen we terecht bij het onderzoek van Marianne Robijn (2014), die onderzoek deed naar de mening over rechters, en dit deed ze als twee verschillende interviewers (laag- en hoogopgeleid). Er werd besloten dat ik dit onderzoek aan zou passen en opnieuw zou uitvoeren. Om meer *feeling* met het onderzoek te krijgen heb ik er eerst veel over gelezen. Ik heb nagedacht over mogelijke aanpassingen en verbeteringen van het onderzoek. Kees van den Bos en ik hadden elke week een afspraak en hij heeft mijn proces op deze manier nauw gevolgd en begeleid. Hij heeft me de tijd gegeven om zelf dingen

te bedenken en heeft me hierin gestimuleerd. Hij heeft me bijgestuurd waar nodig. Dit was erg prettig en dit heeft me een beter beeld gegeven wat er allemaal komt kijken bij het doen van onderzoek. Het is me duidelijk geworden dat het bedenken van onderzoek niet zomaar gebeurd is: dit is een heel proces waar grondig over na wordt gedacht en mogelijkheden tegen elkaar worden afgewogen. Het was leuk om ideeën de vrije loop te laten en te kijken waar dat schip zou stranden. Daarnaast is het heel interessant om daarna over de werkbaarheid van een idee na te denken en te bedenken hoe dat idee handen en voeten zou kunnen krijgen.

Er werd besloten om het onderzoek van Marianne Robijn te herhalen, maar dan met een aantal aanpassingen. Het onderzoek ging over de mening van ‘de Nederlander’ over rechters en de rechtspraak in Nederland. Mijn onderzoek is uitgevoerd met drie soorten interviewers in plaats van twee, zoals bij Robijn het geval was. In het onderzoek van Robijn was er een interviewer die duidelijk niks te maken had met rechters en de status quo en die laagopgeleid was (genaamd Priscilla). Daarnaast was er een interviewer die heel duidelijk wél behoorde tot de status quo en die veel te maken had met rechters/de rechtspraak (genaamd Marie-Claire). In mijn onderzoek heb ik nog een derde interviewer toegevoegd, iemand die meer neutraal was en die niet duidelijk wel of juist niet tot de status quo behoorde. Deze interviewer heb ik Inge genoemd. Zij was qua uiterlijk en opleiding niet zo uitgesproken als de andere twee interviewers. Zij was wel hoogopgeleid, maar had niks te maken met rechters of de rechtspraak (iets wat Marie-Claire wel het geval was). Dit om een meer neutrale conditie te creëren.

Ook is de vragenlijst uit het onderzoek van Robijn aangepast. Er zijn vragen verwijderd en andere vragen toegevoegd. Uit het onderzoek van Robijn is al gebleken dat laagopgeleide deelnemers andere antwoorden geven bij een Priscilla dan bij een Marie-Claire. Ik wilde proberen hier een beter beeld van te krijgen van wat deze verschillende interviewers nu doen met de deelnemers. Dit heb ik geprobeerd te doen door de mate van gelijkens en

afstand te meten die deelnemers ervoeren tot de verschillende interviewers. Dit heb ik vergeleken met hoeveel persoonlijke informatie deelnemers zouden willen delen met de verschillende interviewers. Dit om te kijken of hier een antwoord gevonden zou kunnen worden op de vraag waarom mensen bij de ene interviewer het ene zeggen, maar bij de andere interviewer iets anders. Omdat mensen zich hier zelf niet van bewust zijn, is er op deze manier geprobeerd meer grip te krijgen op dit fenomeen.

Het onderzoek zelf bestond uit het interviewen van 150 deelnemers over hun mening over de rechters en rechtspraak in Nederland. Dit deed ik als de drie verschillende interviewers, zoals eerder genoemd. Alle drie de interviewers waren verkleed, passende bij hun stereotype. Ook waren het briefhoofd en script om deelnemers mee aan te spreken verschillend per conditie: officieel aandoend bij de hoogopgeleide interviewers, niet officieel aandoend bij de laagopgeleide interviewer. Het was erg leerzaam om op deze manier veldonderzoek te doen. Ik moest echt toneelspelen en ik werd hierin erg uitgedaagd om nieuwe vaardigheden te ontwikkelen. Ik kwam mezelf erg tegen tijdens dit proces. Ik moest leren om afwijzingen van mensen die niet mee wilden doen aan het onderzoek niet persoonlijk op te vatten. Ik moest leren dat het echt een rol was die ik speelde. Ik moest leren minder na te denken en gewoon eens de praktijk in te stappen, weg van het veilige laboratorium. Deze inzichten hebben me erg geholpen en ik ben erg blij dat ik ze heb geleerd. Ze hebben me een betere onderzoeker gemaakt.

Bij de verwerking van de data heb ik gekeken of het soort interviewer van invloed was op het antwoord dat mensen gaven. Daarnaast heb ik gekeken naar het opleidingsniveau van de deelnemer. Tot slot heb ik gekeken naar het interactie-effect hiervan. Het blijkt dat laagopgeleiden een stuk negatiever zijn over rechters dan middelbaar- en hogeropgeleiden. Ook blijkt dat zij vooral negatiever waren bij Priscilla, de niet tot de status quo behorende interviewer, dan bij de andere twee interviewers. Voor middelbaar- of hoogopgeleiden was

geen duidelijk patroon te vinden. Het onderzoek liet zien dat laagopgeleiden zich het meest gelijk voelden aan Priscilla, en het minst aan Marie-Claire. Zij wilden ook het meest met Priscilla delen. Voor hoogopgeleiden was dit andersom: zij voelden zich het meest gelijk aan Marie-Claire en het minst aan Priscilla. Door de verwerking van de data heb ik goed geleerd om met SPSS overweg te kunnen. Ik vind dit een heel nuttige vaardigheid en ben blij dat ik dit heb geleerd. Ik ben werken SPSS zelfs leuk gaan vinden.

Daarnaast heb ik een tweede veldexperiment gedaan. Dit om de resultaten uit het eerste onderzoek beter te kunnen duiden. Ik heb ervoor gekozen om onderzoek 1 te herhalen, maar Studie 2 dan een uitgekilde versie van Studie 1 te maken. Geen verschillend uiterlijk meer per interviewer, en geen verschillend script meer om de deelnemers op straat mee aan te spreken. Dit om te kijken of de effecten ook nu zouden worden gevonden. In Studie 2 waren alle verschillen tussen de interviewers schriftelijk: het introductiepraatje van de interviewer waarin ze vertelde wie ze was, moesten mensen nu zelf lezen in plaats van dat de interviewer het hen vertelden. De interviewer was zelf blind voor de condities. Het was een mooie uitdaging om door middel van een tweede experiment zo te proberen een compleet beeld te schetsen en een probleem duidelijker proberen te maken. Uit Studie 2 kwamen dezelfde resultaten als uit Studie 1, alleen waren de resultaten een stuk zwakker. Dit was geheel volgens verwachting.

Deze stage heeft me veel geleerd. Mijn doelstellingen zijn behaald. Ik heb ontdekt dat ik het doen van onderzoek erg leuk en uitdagend vind. Ik heb ontdekt dat ik het leuk zou vinden om als onderzoeker te werken bij een universiteit of onderzoeks-/kennisinstituut. Deze stage heeft mijn ogen hiervoor geopend en heeft mij een beter zicht gegeven op welke kant ik op wil in mijn carrière. Ik had van tevoren niet gedacht het zo leuk te vinden. Het was erg interessant om te leren zoiets stap voor stap aan te pakken. Ik heb mijn onderzoeksvaardigheden verbeterd en nieuwe dingen geleerd (bijvoorbeeld SPSS). Hierdoor

heb ik mezelf verder ontwikkeld als onderzoeker. Door deze stage heb ik een beter beeld van wat het doen van onderzoek inhoudt. Het was fijn dat ik me hier een aantal maanden fulltime mee bezig kon houden en dat ik hierbij heel regelmatig begeleiding ontving. Er was ruimte om mezelf te ontwikkelen en om fouten te maken. Ik vond het hierdoor een waardevolle ervaring.